

roska/ruoka

kahden näkökulman kuvaaminen kirjamuotoilussa

Sara Honkanen 2019

roska/ruoka

kahden näkökulman kuvaaminen kirjamuotoilussa

Sara Honkanen

Opinnäytetyö

Kevät 2019

Graafinen suunnittelu

Viestinnän koulutusohjelma

Muotoiluinstituutti

Lahden ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyöni käsittelee kahden näkökulman esiin tuomista kirjamuotoilussa. Suunnittelin ruokahävikki aiheisen valokuvakirjan kirjamuotoilun konseptin. *Roska/ruoka*-kirja koostuu kahden valokuvaajan, Anni Laivorannan ja Katri Vauhkonen, valokuvista ja sen konseptin ydin on esitellä kaksi näkökulmaa ruokahävikistä.

Tutkimuksellisessa osuudessa kartoitin aluksi lyhyesti ruokahävikki julkaisuihin ja -palveluihin liittyviä visuaalisia konventioita. Sen jälkeen tutkin tarkemmin erilaisia tapoja yhdistää kaksi näkökulmaa kirjamuotoilussa analysoimalla esimerkkikirjoja, joissa on yhdistetty kaksi näkökulmaa. Analyysien pohjalta kartoitin, millainen yhdistämisen tapa olisi toimivin *Roska/ruoka*-kirjassa ja miten kirjan näkökulmat näkyvät kirjamuotoilussa. Suunnittelutyöni piti sisällään kirjan konseptoinnin, rakenteen ja visuaalisuuden suunnittelun sekä esimerkkisivujen taiton.

Avainsanat:

kirjamuotoilu, kirjakonsepti, valokuvakirja, ruokahävikki

ABSTRACT

In my thesis I explore how to present two points of view in book design. I made a book design concept for a photography book about food waste. *Roska/ruoka* consists of photos taken by two photographers, Anni Laivoranta and Katri Vauhkonen. At the core of the concept is the idea of presenting two points of view on food waste.

In the research part of my thesis I first go shortly through the visual conventions of presenting food waste in publications and services linked to the subject. After that I delve deeper into different ways of bringing together points of view in book design by analyzing books that in some way contain two perspectives. Based on the analyses I reflect on what way of bringing together the two points of view would work best in *Roska/ruoka* and how the points of view show in the design of the book. My design work consisted of building the concept, structure and visual look of the book and making examples of page layouts.

Keywords:

book design, book design concept, photography book, food waste

SISÄLLYS

1 Johdanto	5	4 Roska/ruoka-kirjan konseptisuunnittelu	33
1.1 Tavoitteet	7	4.1 Suunnittelun lähtökohdat	34
1.2 Roska/ruoka-kirjan esittely	8	4.2 Kirjan rakenne: alkuasetelma	36
2 Ruokahävikin esittämisen konventiot	12	4.3 Kahden näkökulman kuvaaminen Roska/ruoka-kirjan kirjamuotoilussa	37
2.1 Ekologisuus	15	4.4 Näkökulmien kohtaamispaikka	39
2.2 Rustiikkisuus	16	4.5 Kirjan osioiden visuaaliset konseptit	40
2.3 Ruoan ja roskan symbolit	17	4.6 Typografia	43
2.4 Konventioiden käyttö Roska/ruoka-kirjassa	18	4.7 Värit	45
3 Kahden näkökulman yhdistyminen kirjamuotoilussa	19	4.8 Paperivalinnat	46
3.1 Staden: dikter och bilder från Helsingfors	21	4.9 Kirjan ulkoasu	47
3.2 Makuja suomeksi ja japaniksi	23	5 Taittoesimerkit	48
3.3 Pojat	25	6 Yhteenveto	60
3.4 Jane & Serge: a family album	27	7 Lähteet	63
3.5 Kuka ampui Ötzin?	29		
3.6 Yhteenveto erilaisista yhdistämistavoista	31		

Johdanto

Opinnäytetyöni sai alkunsa, kun minua pyydettiin mukaan kirjaprojektiin. Valokuvaajat **Anni Laivoranta** ja **Katri Vauhkonen** olivat kuvaamassa opinnäytetöikseen valokuvia ruokahävikistä, ja kuvista olisi tarkoitus myöhemmin julkaista kirja, joten he tarvitsivat projektiin mukaan graafisen suunnittelijan. Projekti tuntui sopivan minulle täydellisesti: rakastan kauniita kirjoja ja ituhippinä innostuin heti hävikkiruoka-aiheesta. Luonnonvarakeskuksen mukaan *ruokahävikki on turhaa jätettä, jonka synty olisi voitu välttää esimerkiksi ennakoimalla paremmin tai valmistamalla tai säilyttämällä ruoka toisin*. Suomen kotitalouksissa syntyy vuosittain 120–160 miljoonaa kiloa ruokahävikkiä, ja tämä aiheuttaa suuret kasvihuonepäästöt (Luonnonvarakeskus 2018). Määrät ovat hälyttäviä, ja mielestäni on tärkeää, että aihetta käsitellään eri medioissa, joten ruokahävikkiä valokuvan keinoin käsittelevälle teokselle on ehdottomasti paikkansa.

Kirjan työnimi on *Roska/ruoka – kuvallisia tarinoita ruokahävikistä*. Kirjan konseptin ydin on esittää kaksi näkökulmaa ruokahävikistä. Kirja koostuu kahdesta osiosta, joissa aihetta käsitellään omista näkökulmistaan. Toisessa osiossa on dokumentaarisia kuvia ruokahävikistä yhdistettynä aihetta käsittelevään tekstiin. Toinen taas on keittokirjaosio, jossa on ruokakuvia ja reseptejä hävikkiaineista valmistettuihin ruokiin.

Opinnäytetyön tutkimuksellisen osion luvussa 2 käsittelen ensin lyhyesti ruokahävikkiäiheeseen kuvaamisessa käytettyjä konventioita tutkimalla aiheeseen liittyviä kirjoja, nettisivuja ja palveluita. Sen jälkeen luvussa 3 syvennyn tutkimaan tarkemmin erilaisia tapoja yhdistää kirjamuotoilussa kaksi eri

näkökulmaa samaan kirjaan. Benchmarkkaan kirjoja, joista on jollain tavalla löydettävissä kaksi näkökulmaa. Benchmarking tarkoittaa tuotteen kehittämistä tutkimalla sitä vastaavia aiempia tuotteita tai hyviä esikuvia (Kotimaisten kielten keskus, Kielikone Oy 2018). Tämän jälkeen analysoin, miten näkökulmat tulevat esiin teosten kirjamuotoilussa ja pohdin, millaisia erilaisia yhdistämistapoja on käytetty.

Analysoimani kirjat ovat seuraavat:

Staden: dikter och bilder från Helsingfors (Carpelan, Sammallahti, Westerberg, Balzamo & Mazzarella 2006, Opus): runokirja, jossa Helsinkiä kuvataan runojen ja valokuvien näkökulmasta.

Makuja suomeksi ja japaniksi (Terävä, Kamijukkoku & Laakio 2005, Multikustannus): keittokirja, jossa samoista ruoka-aineista tehdään suomalainen ja japanilainen annos.

Pojat (Rautaheimo & Huhtanen 2016, kustantaja Rautaheimo, Kaisa): Valokuvakirja, jossa kuvataan syrjäytymisvaarassa olevien nuorten miesten elämää valokuvien ja tekstin kautta.

Kuka ampui Ötzin? (Haapala & Pyörälä 2012, Otava): runokirja, jossa runot ja kuvallisuus ovat välillä erillisissä osia, välillä yhdistyvät toisiinsa erottamattomasti.

1.1 TAVOITTEET

Jane & Serge: a family album (Birkin 2013, Taschen): kotialbumimainen valokuvakirja kuvaa aikansa julkispari Serge Gainsbourgin ja Jane Birkinin elämää valokuvin. Teokseen kuuluvissa lisäosissa valokuvien taustoja avataan lukijalle.

Produktiosuudessa luvussa 4 kerron *Roska/ruoka*-kirjan konseptisuunnittelusta. Esittelen kirjasuunnittelun lähtökohdat ja suunnittelen kirjan rakenteen kirjan konseptin pohjalta. Pohdin, miten kuvata kahta näkökulmaa *Roska/ruoka*-kirjan kirjamuotoilussa tutkimusosuudessa tekemiini analyyseihin perustuen. Käyn läpi, millaiseen yhdistämisen tapaan olen päätenyt ja miten se tukee kirjan kahden näkökulman esittelyä.

Tämän jälkeen kerron konseptin visuaalisesta suunnittelusta. Pohdin, miten kuvata kirjan eri osioiden tunnelmia visuaalisesti, ja käyn sitten läpi kirjan typografian, värit, paperivalinnat ja kirjan ulkoasun suunnittelun. Opinnäytetyössäni pääosassa on kahden näkökulman kuvaaminen kirjamuotoilussa, joten keskityn siihen niin analysoimalla esimerkkikirjoja kuin luomalla *Roska/ruoka*-kirjan konseptin, jossa näkökulmat tuodaan esiin kirjan sisältöön parhaiten sopivalla tavalla.

Tavoitteenani opinnäytetyössä on oppia suuren projektin hallintaa. Haluan oppia suunnittelemaan ja aikatauluttamaan omaa työskentelyäni. Haluan myös harjoitella taustatutkimuksen tekoa ja ottaa muiden suunnittelutöistä mallia omaan projektiini. Opinnäytetyöni tavoitteena on tehdä kirjamuotoilun konsepti, joka tukee kirjan sisältöä visuaalisesti kiinnostavalla tavalla. Minun pitää ratkaista, miten kaksi eri näkökulmaa saadaan luontevasti yhdistettyä *Roska/ruoka*-kirjaan. Tavoitteenani on tehdä taustatyö suunnittelun pohjaksi ja saada kirjaprojekti sellaiseen alkuun, josta on helppo alkaa työstää lopullista taittoa, sillä valmistumisen jälkeen projektia on tarkoitus jatkaa.

1.2 ROSKA/RUOKA-KIRJAN ESITTELY

Kirjan työnimi on *Roska/ruoka – kuvallisia tarinoita ruokahävikistä*. Se on valokuvakirja, jossa on kahden valokuvaajan, Anni Laivorannan ja Katri Vauhkosen, kuvia ruokahävikistä. Kirjan konsepti on ruokahävikin kuvaaminen kahdesta näkökulmasta. Toinen näkökulma tuo esiin ruokahävikin syntyä ja pohtii, miten syömäkelpoisesta ruoasta on tullut yhteiskunnassamme roskaa. Toinen näkökulma esittelee, miten ruokahävikin syntyä voi itse estää ja luoda niin sanotusta roskasta vielä maistuvaa ruokaa. Kirja koostuu kahdesta pääosioista, joita kutsun *roska-* ja *ruokaosioiksi* näitä näkökulmia ja kirjan nimeä mukaillen.

Roskaosio koostuu dokumentaarisista kuvista ja päiväkirjamaisesta tekstistä. Tässä osiossa tutustutaan paikkoihin ja tilanteisiin, joissa ruokahävikkiä syntyy. Anni ja Katri vierailivat esimerkiksi maatilalla, leipomossa ja koulussa ja ottavat paikoissa dokumentaarisia kuvia. Osio jakautuu lukuihin kuvauspaikkojen mukaan. Kuvien ohteen tulee teksti, joka pohjautuu Annin ja Katrin kokemuksiin näissä paikoissa. He kertovat, mitä ovat nähneet, kuulleet ja kokeneet. Projektissa on mukana toimittaja **Jaakko Levola**, joka editoi tekstin Annin ja Katrin kertoman pohjalta. Tekstiin on tarkoitus saada mukaan myös informaatiota ruokahävikistä.

Ruokaosio puolestaan on teoksen keittokirjaosa. Se koostuu ruokakuvista ja resepteistä, joissa hävikkivaarassa olevista ruoka-aineista on luotu herkullisia annoksia. Osio antaa vinkkejä siihen, miten vähentää ruokahävikkiä kotona. Kahden pääosion lisäksi kirjan keskivaiheille, näkökulmien kohtauspaikkaan, tulee osio, jossa on ruokahävikkiä käsitteleviä asetelmakuvia. Osio kuvaa kahden näkökulman yhdistymistä.

Roska/ruoka-kirjan konseptin ytimessä on siis ajatus kahden eri näkökulman esittelystä, ja kirjamuotoilun tarkoitus on tukea tätä parhaalla mahdollisella tavalla. Konseptin pitää tulla esiin kirjasuunnittelun kaikissa elementeissä, eli kirjan taitto suunnitellaan tästä lähtökohdasta.

Lopullinen kirja tehdään visuaalisuus edellä. Kirjan tavoitteena on tuoda valokuvat esille, kuvata aihetta monipuolisesti ja visuaalisesti kiinnostavalla tavalla sekä antaa lukijalle tietoa ruokahävikistä. Kirjan pääasiallinen kohderyhmä on taiteista ja ekologisuuudesta kiinnostuneet nuoret aikuiset ja aikuiset.

001

002

003

*Dokumentarisissa kuvissa ovat aiheina niin roska-astioiden sisällöt kuin ruoantuotantolaitokset.
Kuvat: Katri Vauhkonen*

*Ruokakuvat ovat tummia ja kauniita, mutta niissä on myös pieniä viittauksia ruokahävikkiin. Ruokakuvista on toistaiseksi otettu vain tämä yksi esimerkkikuva.
Kuva: Anni Laivoranta*

005

006

Asetelmakuvat ovat vanhoista asetelmamaalauksista inspiroituneita, mutta niissä on kuvattu hävikiksi päätyneitä ruoka-aineita.

Kuvat: Anni Laivoranta

2

Ruokahävikin esittämisen konventiot

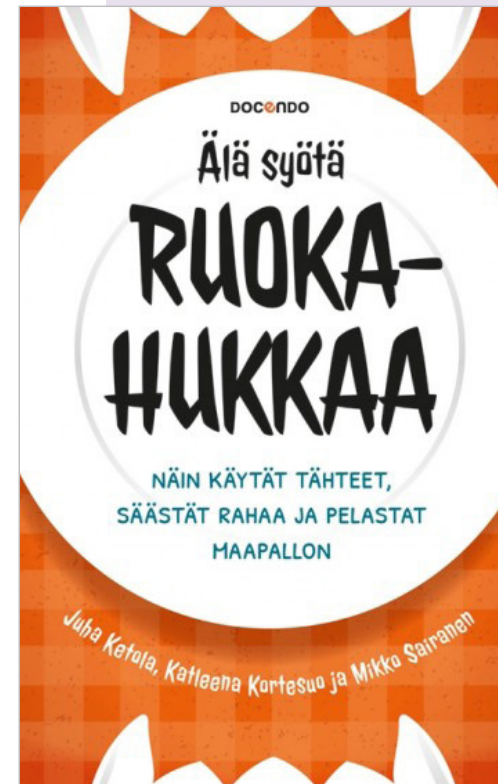
Tässä luvussa käyn lyhyesti läpi ruokahävikin esittämiseen liittyviä konventioita eli tapoja, joilla aihe on totuttu esittämään visuaalisesti. Tutkin erilaisia hävikkiruoka-aiheisia kirjoja, nettisivuja ja palveluita ja kuvailen niistä havaittavia yhteisiä piirteitä. Lopuksi pohdin, miten hyödyntää konventioita *Roska/ruoka*-kirjan konseptissa.

Yritin löytää erilaisia ruokahävikki-aiheisia kirjoja, mutta niitä ei ole etsintöjeni perusteella tehty kuin muutamia. Näistäkin monet olivat vanhoja eikä niitä ei ollut enää saatavilla. Onnistuin lopulta lainaamaan kaksi ruokahävikkirjaa. *Scraps, Wilt & Weeds: Turning Wasted Food into Plenty* (Refslund & Wong 2017) on keittokirja, jonka reseptien pyrkimys on saada ruoka-ainekset käytettyä kokonaan perunankuoria ja porkkananvarsia myöten, jotta hävikkiä ei syntyisi. Loppuvuodesta 2018 ilmestyi tietokirja, *Älä syötä ruokahukkaa* (Ketola, Korttesuo & Sairanen 2018), jossa annetaan vinkkejä ruokahävikin vähentämiseen.

Näiden lisäksi löysin muutaman zero waste -kirjan. Zero waste eli nollahukka tarkoittaa elämäntapaa, joka pyrkii minimoimaan syntyvän jättemäärän. Kaikenlaisen hukan syntymistä vähennetään esimerkiksi vähentämällä omaa kuluttamista, käyttämällä kaikki tavaran loppuun ja vaihtamalla kertakäyttöiset tavarat kestävämpiin. (Sillanaukea 2018.) Zero waste -aiheiset kirjat eivät siis ole suoranaisesti hävikkiruoka-kirjoja, mutta antavat neuvoja siitä, miten vähentää kaikkea tuottamaansa jätettä. Tähän kuuluu myös ruokahävikki.

Aluksi aion tutkia vain ruokahävikkirjojen konventioita, mutta kirjojen vähäisyydestä johtuen päädyin myös tutkimaan ruokahävikkiin liittyviä nettisivuja ja palveluja, koska halusin

007

Älä syötä ruokahukkaa on ainoa tällä hetkellä Suomessa markkinoilla oleva varsinainen ruokahävikkirja.

saada laajemman kuvan käytetyistä visuaalisista elementeistä. Rajasin sivustot suomen- ja englanninkielisiin oman kielitaitoni riittävyuden vuoksi.

Hain Googlesta erilaisia ruokahävikkiin liittyviä termejä sekä suomeksi että englanniksi. Käyttämiäni hakusanoja olivat esimerkiksi *ruokahävikki*, *hävikkiruoka*, *ruokahävikki vähentäminen*, *food waste* ja *food loss*. Näin löysin erinäisiä aiheeseen liittyviä sivustoja ja palveluita. Ruokahävikkiin liittyviä sivustoja voivat olla esimerkiksi valtioiden laitosten tiedotussivustot ja erilaiset kampanjasivustot. Esimerkiksi *Saa syödä!* on Motiva Oy:n ylläpitämä sivusto, jossa annetaan vinkkejä ruokahävikin pienentämiseen ja kestäviin ruokavalintoihin. Motiva Oy on valtion omistama yritys, joka tuottaa erilaisia kestävä kehityksen asiantuntijapalveluja (Motiva Oy 2019). Yksi esimerkki kampanjasivustoista on *hävikkiviikko.fi*. Kampanja jakaa tietoa ruokahävikistä ja vinkkejä sen vähentämiseen. Kampanjan järjestäjä on Kuluttaja-lehti.

Aiheeseen liittyviä palveluita taas ovat esimerkiksi ravintolat ja palvelut, joista voi ostaa vanhentumisvaarassa olevaa ruokaa. *Loop*-ravintolassa tehdään hävikkiaineeksista ruokaa (ravintola Loop 2019). *Nolla*-ravintola taas toimii sillä periaatteella, ettei se tuota ruokahävikkiä (ravintola Nolla 2019). Palveluja ovat esimerkiksi *Resq club*, jonka kautta voi ostaa ravintoloista ylijäämäannoksia (Resq club 2019). Nettikaupoista esimerkkinä mainittakoon *Fiksuruoka.fi*, josta voi ostaa ruokatuotteita, jotka ovat vaarassa joutua hävitettäviksi (Fiksuruoka.fi 2019).

Ylipäätään ruokahävikkiin liittyviä kirjoja, nettisivustoja ja palveluita ei yksinkertaisesti ole kovin monia, joten ei ehkä voi

sanoa, että ruokahävikin kuvaamiseen liittyviä konventioita olisi kovinkaan paljon tai että ne olisivat oikeasti vakiinnuttaneet asemansa ihmisten mielissä. Joitain toistuvia piirteitä kuitenkin oli. Esiin nousivat ekologisuuden kuvaaminen symboleilla ja väreillä, rustiikkisuus kuvissa ja tekstuureissa sekä ruoan ja roskan symbolit.

2.1 EKOLOGISUUS

Selkeimmin esiin nouseva yhteneväinen piirre on ekologisuuden kuvaaminen symbolien ja värien avulla. Monissa löytämissäni esimerkeissä oli käytetty symbolina lehteä tai maapalloa, jotka ovat paljon käytettyjä ekologisuuden symboleja. Esimerkiksi *Stop Food Waste Dayn* logossa on maapallo ja *Love Food Hate Waste* -sivuston logossa on lehtiyksityiskohta.

Useissa jollei jopa suurimmassa osassa ilmeistä toistuivat vihreän eri sävyt. Vihreä väri symboloi elämää ja kasvua, sillä se liitetään kasveihin ja luontoon. Se yhdistetään samasta syystä myös ekologisuuteen. (Hintsanen 2018.)

Ekologisuus voi tulla esiin myös kirjamuotoilussa: materiaalivalinnoissa ja taitollisissa ratkaisuissa. *Zero waste –jäähyväiset jätteille* -kirja (Sillanaukea 2018) on painettu kierrätyspaperille ja sen takakannessa lukee, että sen voi lopulta kompostoida, sillä se on täysin maatuva. Kirjan taitto on visuaalisuudeltaan minimalistinen, ja sivutila on käytetty hyvin tehokkaasti. Nämä taitolliset ratkaisut vähentävät kirjan sivumäärää, ja täten sen paperinkulutusta, koska tilaa ei kulu suurille marginaaleille tai tilaa vieville graafisille elementeille. Nämä piirteet sopivat kirjan henkeen ja sanomaan. Kirjan ulkoasun on suunnitellut Jyri Öhman suunnittelutoimisto Kildasta.

008

Saa syödä! -sivustossa on käytetty runsaasti vihreää väriä

009

010

2.2 RUSTIHKISUUS

Monissa esimerkeissä toistui eri tavoin esille nouseva rustiikkisuus. Se näkyi löytämissäni sivustoissa siten, että monissa on käytetty esimerkiksi ruskeaa teksturoitua pintaa taustalla. Myös *Zero waste – jäähyväiset jätteille* -kirjan kansi on ruskeaa kartonkia. Monien sivustojen valokuviissa rustiikkisuus näkyy tyylivalintana: ruoka-annokset on kuvattu huolitellun huolimattomasti puulankulle aseteltuina ympärillään sinne tänne heiteltyjä yrttejä. *Scraps, Wilt & Weeds* -kirjan kuvasto on paljolti rustiikkista multaisine vihanneksineen ja hiomatomine lankkualustoineen (kuva 011).

Rustiikkisuus luo mielikuvia luonnollisuudesta, maanläheisyydestä ja aitoudesta. Sen voisi laskea kuuluvan myös ekologisuuden alle, sillä se viestii myös luonnonmukaisista ja ympäristöystävällisistä arvoista.

011

012

2.3 RUOAN JA ROSKAN SYMBOLIT

Joissain ilmeissä esiin nousee ruokahävikkiäiheeseen kuvaaminen melko suoraviivaisilla symboleilla kuten roska-astioilla ja aterimilla. Erityisesti ruokaan ja syömiseen viittaavia aterimia on käytetty monissa ilmeissä kuten *Hävikkiweeko*-kampanjan ja *From Waste to Taste* -kiertotaloushankkeen logoissa. *From Waste to Taste* -logon on suunnitellut Jambon. *Hävikkiweekon* ilmeen suunnittelija ei ollut löydettävissä. *Hävikistä herkuksi* -kampanjan logossa on kuvattu sekä aterimet että roska-astia. Logon on suunnitellut Jarkko Mäki-Kojola. Myös *Älä syötä ruokahukkaa* -kirjan kansikuvassa on lautanen (kuva 007, sivu 13).

013

014

015

2.4 KONVENTIOIDEN KÄYTTÖ ROSKA/RUOKA-KIRJASSA

Edellä mainittujen ominaisuuksien lisäksi yhteisiä piirteitä ei oikein ollut havaittavissa tutkimissani esimerkeissä. Monet ilmeet pohjaavat enemmän johonkin muuhun kuin hävikkiruokaa kuvaaviin asioihin. Esimerkiksi ravintoloiden, *Loopin* ja *Nollan*, ilmeet kuvaavat enemmän ravintolan muita ominaisuuksia ja tunnelmaa. Ilmeet ovat minimalistisen tyylikkäitä ja ravintoloiden nettisivuilla on tuotu esiin kauniisti esiteltyjä ruoka-annoksia. Näin on varmaankin haluttu osoittaa, että myös hävikkiruokasta saa luotua herkullisia ja hienostunutta ruokaa.

Myöskään *Roska/ruoka*-kirjan visuaalisuudessa ei painoteta edellä kuvattuja konventioita. Kirjan on tarkoitus tuoda valokuvat esiin ja kuvata ruokahävikkiä kahdesta eri näkökulmasta. Ekologisuuteen viittaavat visuaaliset konventiot vaikuttavat klisheisiltä: maapallot ja lehdet tuntuvat puhki-kulutetuilta kuva-aiheilta. Kirjan on tarkoitus olla ennemminkin moderni ja rajoja rikkova kuin klisheisiin pohjaava. Keskustelin aiheesta myös Annin ja Katrin kanssa, ja he olivat ehdottomasti sitä mieltä, että tällaiset piirteet eivät sopisi kirjan henkeen. Kirjalla on toki ekologinen sanoma, mutta se on tarkoitus tuoda esiin hienovaraisemmalla tavalla. Lukija itse voi tulkita sen valokuvista ja tekstistä. Se voisi tulla esiin myös kirjamuotoilun yksityiskohdista. Kuten Zero waste – jäähyväiset jätteille -kirjassa on käytetty kierrätyspaperia, myös *Roska/ruoka*-kirjan paperivalintojen ekologisuus tukisi kirjan sanomaa.

Rustiikkisuus ei suoraan sovi moniltakaan osin modernin kirjan henkeen. Jonkin verran se tulee esiin kuitenkin ruokakuvissa. Vaikka ne eivät täysin ilmennäkään rustiikkisuutta,

niissä on tiettyä huolettomuutta ja luonnollisuutta, mikä on rustiikkisille ruokakuville tyypillistä. Dokumentaariset kuvat päin vastoin eivät ole ollenkaan rustiikkisia. Myös tältä osin kirjan kaksi näkökulmaa toteutuu visuaalisesti kiinnostavasti, ja kirjan eri osioiden kuvallisuudessa on voimakas kontrasti. Kirjan ruokakuvat kuvastavat siis tältä osin luonnollisuutta.

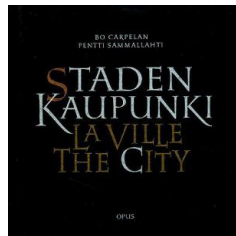
Kirjan valokuvissa kuvataan roskaa ja ruokaa eri tavoin, mutta kirjan visuaalisessa ilmeessä ei käytetä ruokaa ja roskaa kuvaavia suoraviivaisia symboleja kuten aterimia tai roska-astioita. Samoin kuin ekologisuutta kuvaavien symbolien kohdalla myös nämä symbolit tuntuvat klisheisiltä ja liian alleviivaavilta. Kirjan visuaalisuudessa roska ja ruoka tuodaan esiin hienovaraisemmalla tavalla. Kirjan visuaalisuuden suunnittelua käsittelemme luvussa 4.5.

3

**Kahden näkökulman
yhdistyminen kirjamuotoilussa.**

Roska/ruoka-kirjan tarkoitus on esitellä kaksi eri näkökulmaa ruokahävikki aiheesta. Tässä luvussa tutkin, miten kirjamuotoilussa voi yhdistää kaksi erilaista näkökulmaa samaan kirjaan. Benchmarkkaan kirjoja, joissa on havaittavissa kaksi eri näkökulmaa sovitettuna yhteen teokseen. Analysoin erilaisia yhdistelemisen tapoja esimerkkien pohjalta ja pohdin, miten eri näkökulmat näkyvät kyseisten teosten kirjamuotoilussa.

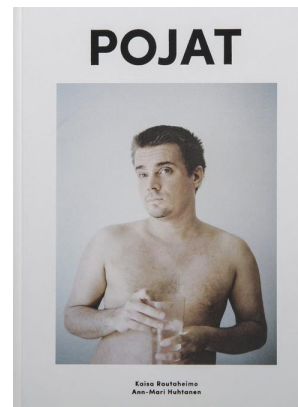
016

017

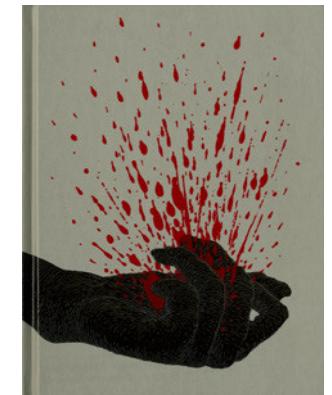
018

019

020

3.1 STADEN: DIKTER OCH BILDER FRÅN HELSINGFORS (KAUPUNKI: RUNOJA JA KUVIA HELSINGISTÄ)

Tyypillisin tapa, jolla kaksi näkökulmaa yhdistyy kirjallisuudessa, on varmastikin kuvan ja sanan liitto. *Staden: dikter och bilder från Helsingfors* (Carpelan ym. 2006) on kiinnostava esimerkki runojen ja valokuvien yhdistelmästä. Kirjassa kuvaillaan Helsinkiä kahdella tavalla: Bo Carpelan runoilla ja Pentti Samallahti valokuvilla. Kirjamuotoilun ovat suunnitelleet Pentti Samallahti ja Martti Lundström.

Kirja on taitettu melko yksinkertaisesti ja klassisesti. Se on yleisilmeeltään mustavalkoinen: suurin osa kuvista on mustavalkoisia ja tekstit on ladottu mustalla ja harmaalla. Joitain kuvia on sävytetty hieman punertavan tai sinertävän sävyisiksi, mutta hyvin hienovaraisesti. Kirjan lopussa olevassa käännösosiossa eri kieliset tekstit on painettu hillityn tummanpunasivulla ja -sinisillä sävyillä. Tyypillisellä aukeamalla on toisella sivulla mustavalkoinen kuva, jonka alla lukee kuvanottopaikka ja ajankohta, ja viereisellä sivulla runo ruotsiksi ja suomeksi. Alkuperäiskielinen eli ruotsinkielinen runo on painettu mustalla ja se on aina ensin, sen viereinen suomennos on painettu harmaalla.

Kuvat ajoittuvat 60-luvulta 2000-luvun alkuun. Runoissa ei lue vuosilukuja. Monet runot puhuvat niin selvästi samaa kieltä kuin valokuvat, että voi olettaa, että ainakin osa niistä on kirjoitettu valokuvasta inspiroituneena. Esimerkiksi eräässä valokuvassa on utuisessa maisemassa koivu, jonka juurella on koira kaivuupuuhiissa. Runo kuuluu näin: *Lempeä usva, / koivun tyyni suru – / koira kaivaa / sen kätkettyä juurta* (Carpelan ym. 2006).

Kirja esineenä perustuu aina symmetriaan. Kun kirjan avaa, sen selkä on kuin akseli, jonka molemmille puolille sym-

021

metriset sivut avautuvat. Täten kirjasuunnittelussa tärkeintä ei ole yksittäinen sivu vaan aukeama, jossa kaksi yksikköä liittyy yhdeksi kokonaisuudeksi. (Hochuli & Kinross 1996, 35.) Vierekkäiset sivut ikään kuin peilaavat toisiaan tämän symmetrian kautta.

Staden-kirjan kaksi näkökulmaa, valokuva ja runo, on asetettu taitossa vierekkäisille sivuille. Ne kuvaavat molemmat Helsinkiä, mutta omista näkökulmistaan ja omilla keinoillaan. Vierekkäin asetettuna ne peilaavat toisiaan ja luovat yhdessä kokonaisuuden. Kuvien ja runojen vuorottelu vierekkäisillä sivuilla luo teokselle rytmin, jossa näkökulmat käyvät kuin vuoropuhelua keskenään. Runot antavat vihjeitä kuvien tulkintaan ja päinvastoin. Näkökulmien vierekkäisyys myös ikään kuin osoittaa, että näkökulmat ovat lähellä toisiaan, mutta myös erillisiä. Ne ovat samalla aukeamalla, mutta kuitenkin omilla sivuillaan.

Molemmat näkökulmat tuovat teokseen jotain erityistä, vaikka niiden aihe olisikin sama. Kuvaa ei voi koskaan kuvaila täysin kielen avulla, eikä kaikkia kielellä ilmaistavia asioita voi kertoa kuvalla. Emme tarvitsisi molempia, jos ne pystyisivät ilmaisemaan täysin samat asiat. (Mikkonen 2005, 20.)

Valokuvaan välineenä liittyy kulttuurisia merkityksiä, joiden kautta tulkitsemme sitä. Valokuvaa pidetään kulttuurissamme usein todellisuutta representoivana tai ainakin alamme helposti arvioida sitä sellaisena. (Seppänen 2001, 34.) Kun olettavasti samasta aiheesta kertovat runo ja valokuva on asetettu kirjassa vierekkäin, valokuva ikään kuin todentaa runon sanoman. Voimmehan itse valokuvasta nähdä, että runon kuvaama hetki on todella tapahtunut.

Teksti puolestaan ohjaa kuvan katsomista ja kehottaa etsimään siitä tekstin ilmaisemia asioita (Hietaharju 2010, 112). Jos runossa puhutaan *koivun tyynestä surusta*, katsoja alkaa itsekin nähdä apeuden kuvasta.

Kirjassa on nähtävissä myös eri näkökulmia kielellisessä mielessä. Kieliversiot on erotettu painamalla suomen- ja ruotsinkieliset versiot eri väreillä, ja koska musta erottuu paperilta paremmin kuin harmaa, se korostaa ruotsinkielistä eli alkuperäistä runoa ja osoittaa, että se on alkuperäinen näkökulma ja suomenkielinen käänös on vain sen seuralainen. Kirjan lopussa on erillinen osio, jossa on ranskan- ja englanninkieliset käännökset runoista. Niiden sijoittaminen kirjan loppuun omaan osioonsa osoittaa sen, että ne ovat lisäosa teoksessa.

3.2 MAKUJA SUOMEKSI JA JAPANIKSI (FINNISH-JAPANESE KITCHENARY)

Makuja suomeksi ja japaniksi: Finnish-Japanese Kitchenary (Terävä, Kamijukkoku & Laakio 2005) on keittokirja, jossa erinäisistä ruoka-aineista on tehty sekä suomalainen että japanilainen annos. Kirja sisältää lisäksi tarinoita Japanista suomalaisten silmin sekä suomalaisen ja japanilaisen tapakulttuurin vertailua. Kirjassa yhdistyy kaksi näkökulmaa kahden maan kulttuurin ja ruoan osalta. Kirjan graafisen suunnittelun on tehnyt Pablo Steffa.

Suomalaiset ja japanilaiset annokset on kuvattu samanlaisella tyyllillä, pientä vaihtelua on toisinaan vain kuvakulmissa. Ainoa elementti, jota on käytetty erottamaan kulttuurit toisistaan, on muutamissa ruokakuvissa käytetyt suomalaiset design-astiat, esimerkiksi Tapio Wirkkalan Ultima thule -malja, ja japanilainen perinteinen teppannu.

Kirjassa on ruokakuvien lisäksi kuvia joistakin ruoanlaittovälineistä ja ruoka-aineista, jotka on taitettu niin, että aukeaman toisella sivulla on japanilainen ja toisella sivulla suomalainen versio samantapaisesta asiasta. Tällaisia ovat esimerkiksi suomalainen ja japanilainen raastin tai koskenkorva ja sake. Esineet on kuvattu samalla lailla tai ainakin lähes samalla estetiikalla.

Kirja on kirjoitettu suomeksi ja englanniksi. Japaniksi on kirjoitettu vain kunkin reseptin pääotsikko, eli pääraaka-aine. Kirjan reseptit ja tarinat on kirjoitettu ensin suomeksi ja sitten englanniksi. Resepteissä eri kieliset versiot on taitettu vierekkäin samalle sivulle. Tarinoiden eri kieliset versiot taas on asetettu vierekkäisille sivuille. Suomenkielinen teksti on mustaa, mutta englanninkielinen teksti on taitettu tummalla harmaalla. Muutoin eri kielisissä versioissa ei ole eroa.

022

023

Kirjan valokuvat ovat visuaalisesti yhteneväisiä eivätkä yleensä tee eroa suomalaisten ja japanilaisten ruokien välille tästä näkökulmasta. Koska eri maalaiset annokset on kuvattu samalla tyylillä, ne on rinnastettu keskenään. Niitä voi vertailla keskenään eli huomata niin erot kuin yhteneväisyydetkin.

Samoin kuin *Staden*-runokirjassa myös tässä kirjassa aukeama esittää usein yhden asian kaksi näkökulmaa vierekkäisillä sivuilla. Eri esineet, jotka on taitossa rinnastettu toisiinsa asettamalla ne vierekkäisille sivuille, ovat suomalainen ja japanilainen versio esineestä tai asiasta. Myös tässä mielessä kirja jatkaa samalla linjalla kuin ruokakuvien kanssa. Samasta asiasta esitetään suomalainen ja japanilainen versio, ja niitä voi siten vertailla keskenään.

Yhteneväisyyttä *Staden*-kirjaan on myös se, että molemmissa kirjoissa kielelliset versiot on ladottu eri väreillä. Kirjan kohdeyleisöä eivät selvästikään ole japanilaiset, muutoinhan teksteistä olisi myös japanin kielinen käännös. Tärkein kohderyhmä on suomalaiset, sillä tätä näkökulmaa on korostettu mustalla tekstillä.

Kirjan kannessa on kiintoisa kahden näkökulman eli kahden kulttuurin yhdistyminen. Muualla kirjassa on muutamissa kuvissa käytetty suomalaisia design-astioita suomalaisissa annoksissa ja vastaavasti japanilaista perinneastiaa japanilaisessa annoksessa. Kanteen sen sijaan on kuvattu japanilaistyylinen annos Wirkkalan Kantarelli-maljakossa. Kansi on siis ainoa kohta, jossa kaksi näkökulmaa yhdistyy fyysisesti toisiinsa. Näin on yhteen kansikuvaan saatu mahduttua kirjan konsepti, vaikka muutoin näkökulmat on esitetty jokseenkin erillisinä.

3.3 POJAT

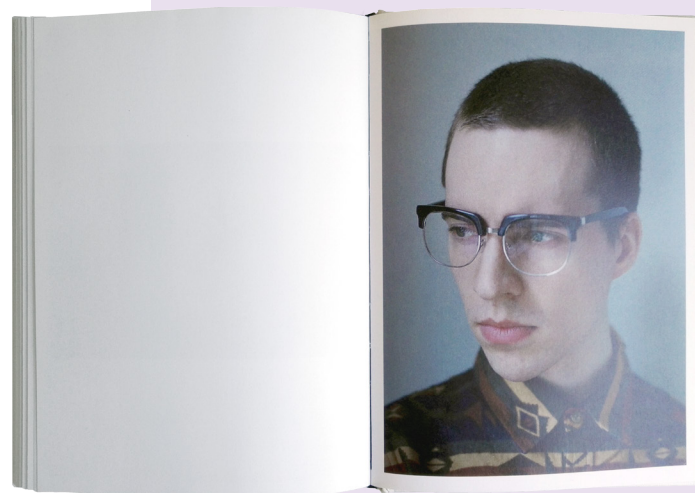
Pojat (Rautaheimo & Huhtanen 2016) on valokuvakirja, johon Kaisa Rautaheimo on kuvannut ja Ann-Mari Huhtanen on haastatellut toimeettomia nuoria miehiä. Kuvat ovat dokumentaarisia kuvia, joissa kuvataan niin myöhäisiä aamuja, päih-teidenkäyttöä kuin yksinäisyyttäkin. Teksti on minämuotoista kerrontaa, jossa poikien ajatukset työelämästä, ihmissuhteista ja ulkopuolisuudesta pääsevät esille.

Kirja on klassinen tekstin ja kuvien liitto, mutta sen rakenne on tehty yllättävällä tavalla. Kirja koostuu kolmesta osiosta. Ensin on kuvaosio, joka koostuu pelkistä valokuvista. Osio jatkuu kirjan alusta lähes puoliväliin asti. Sen jälkeen seuraavat pelkkää tekstiä sisältävät sivut, joita on lähes kirjan loppuun saakka. Lopussa on vielä lyhyt kuvaosio, joka on taitoltaan samanlainen kuin alun kuvaosio. Kaisa Rautaheimo on suunnitellut kirjan taiton yhdessä graafikko Laura Rautaheimon kanssa (Rautaheimo 2019).

Tekstisivuissa ja kuvasivuissa on käytetty erilaista paperia. Valokuvasisivut ovat mattapäälyllistettyä puhtaanvalkoista paperia, mutta kuvien pinnalle on painettu lakkaus, jotta niissä on tasainen kiilto. Tekstisivut taas on painettu harmahavalta kierrätyskuidusta valmistetulle päälyllistämättömälle paperille. (Saloranta 2019.)

Kirjan rakenne on mielestäni kiinnostava. Yleensä kuvat ja niihin liittyvät tekstit pidetään yhdessä, usein niin että kuvat on taitettu tekstin lomaan. Näin lukija voi tutkia molempia lähes samaan aikaan. Yleensä julkaisun viesti saadaan parhaiten perille kuvan ja tekstin yhteisvaikutuksena niin, että kuva selittää tekstiä ja päinvastoin (Loiri & Juholin 1998, 52).

024

025

Haastattelin sähköpostitse kirjan valokuvaaja Kaisa Rautaheimoa (2019). Hän kertoi, että valokuvallinen kerronta on kirjan pääosassa, eikä hän halunnut, että kirjasta tulisi liian journalistinen tuotos, jossa kuvat ja tekstit kertovat samaa tarinaa. Näin teos haastaa katsojaa antamalla tälle suuntia merkitysten etsimiseen, mutta ei liian selkeää viestiä, jotta katsojan omalle tulkinnalle jää tilaa.

Kuvien ja tekstin näkökulmissa on eroja. Rautaheimo vietti paljon aikaa poikien kanssa, jotta kuvat syntyisivät autenttissa hetkissä. Kuvat havainnoivat tunnelmia poikien arjesta. Kuvissa käsitellään samaistuttavia teemoja: ulkopuolisuuden tunnetta, elämän mielekkyyden löytämistä sekä oman itsen, rakkauden ja hyväksynnän etsimistä. (Rautaheimo 2019; Rautaheimo 2016, 21–24.)

Teksti taas kuvaa poikien omia ajatuksia. He kertovat, miten näkevät maailman ja oman paikkansa siellä. Tekijöiden mielestä oli tärkeää, ettei teksti selitä liikaa poikien elämää tai syitä heidän tilanteeseensa. Kuvat ovat syntyneet aidoissa hetkissä, teksti taas pohjautuu poikien haastatteluihin. (Rautaheimo 2016, 28–30.)

Toinen ero näkökulmilla on ajallisuus. Kuvat on kuvattu kolmen vuoden aikana, teksti on syntynyt suurin piirtein vuoden aikana. Rautaheimo pyrki kuvaamaan hetkiä, joissa kaikki pysähtyy. Poikien päivät toistuvat samanlaisina eikä yöllä ja päivällä ole eroa. Tekstit taas ovat enemmän elämäntarinoita, joissa aikatasot vaihtelevat. (Rautaheimo 2019; Rautaheimo 2016, 25.)

Rautaheimo halusi kuvilla luoda yhtenäisen kokonaisuuden, maailman, joka kuvaisi ulkopuolisuuden tunnetta. Kuvat

eivät muodosta ajallista jatkumoa yhdenkään pojan tarinasta, vaan sarja koostuu yksittäisistä kuvista, jotka yhdessä luovat kokonaisuuden. Tämä valinta johti pohdintoihin siitä, onko eettisesti oikein sekoittaa tarinoita keskenään, koska jokaisen yksilön tarina on omanlaisensa. Tekstiosiossa painotetaan tätä näkökulmaa. Jokainen henkilö saa oman äänensä ja tarinansa kuuluviin. (Rautaheimo 2019; Rautaheimo 2016, 26.)

Kun kuvat ja teksti ovat eri osioissa kirjassa, ne ovat olemassa itsenäisempinä. Kuvia tutkii itsenäisinä teoksina, jotka kertovat poikien tarinaa omasta näkökulmastaan. Tekstiä lukiessa taas voi syventyä siihen ja tutustua poikien omiin ajatuksiin. Eri näkökulmat ovat kuitenkin samoissa kansissa, joten ne ovat osa samaa kokonaisuutta. Tekstiosion jälkeen palataan vielä lopuksi kuvien pariin, mikä luo vuoropuhelua osien välille.

Eri osioissa on käytetty erilaisia papereita, mikä tukee kahden eri näkökulman esittelyä. Paperit tuntuvat erilaisilta käteen, mikä luo erilaisen tunteen osioihin ja vaikuttaa siten lukukokemukseen.

3.4 JANE & SERGE: A FAMILY ALBUM

Jane & Serge: a family album (Birkin 2013) on valokuvateos, joka koostuu kotialbumimaisesta valokuvakirjasta sekä useista erillisistä liitteistä, kuten vihkosista, julisteesta ja tarra-arkista. Kirja kuvaa muusikko Serge Gainsbourgin ja näyttelijä Jane Birkinin suhdetta. He olivat aikansa kohupari. Valokuvakirja koostuu kuvista, jotka Birkinin veli on ottanut heistä ja heidän sukulaisistaan vuosien 1963 ja 1979 välillä. Kirjan on suunnitellut suunnittelutoimisto M/M (Paris).

Kirja on muodoltaan kuin kotialbumi: melko suuri ja vaakamaaformatissa. Joka sivulla on yksi valokuva, joka on tavallisen paperivalokuvan kokoinen. Valokuvien ympärillä on valkoiset reunukset ja muu paperi on väriltään kuin kellastunutta paperia. Kirja on yksityiskohtia myöten taitettu muistutamaan vanhaa valokuva-albumia.

Kirjan kuvat ovat vuosien mukaisessa aikajärjestyksessä, ja joka osion alussa on käsin piirretty vuosiluku. Muita tekstejä kirjassa ei ole. Kirjan toinen näkökulma avautuu lisäosaa lukiessa. Toinen teokseen kuuluvista vihkosista sisältää muun muassa valokuvaaja Andrew Birkinin kirjoittamia muistoja lapsuudestaan sisarensa Jane Birkinin kanssa, sekä luettelomaisen osion, jossa albumin kuvien taustoja on avattu.

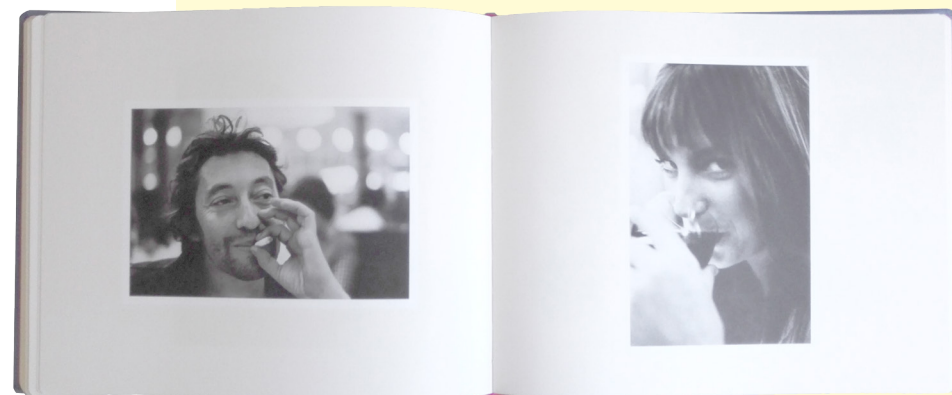
Kirjan mukana tulee toinenkin vihko, joka taustoittaa teosta omalta osaltaan. Siihen on skannattu filmien sisältöä ja käsin ympyröity kirjaan valikoituneita kuvia. Teokseen kuuluu myös muita lisäosia kuten tarroja, kangasmerkki ja juliste.

Kirjan lukeminen tuntuu siltä kuin selaisi puolittutun kotialbumia: kuin tietäisi muutamat valokuvissa esiintyvät henkilöt, mutta ei tunnista paikkoja, tarkempia aikoja tai muita kuvauksen kohteita. Kun alkaa lukea valokuvista kerto-

026

027

vaa vihkosta, tuntuu siltä kuin joku olisi vieressä kertomassa tarinoita kuvien taustalla.

Kotialbumikuvien tulkintaan liittyy vahva sosiaalinen aspekti. Albumikuvia katsellessa kuvan ottaja kertoo kuvan taustat: keitä kuvassa on, missä tilanteessa kuva on otettu ja niin edelleen. Kuvia selitettäessä valokuva palautuu takaisin sen ottajaan. Valokuvaajalla on tietty tarkoitus kuvissaan ja katsomistilanteessa tämä tarkoitus kerrotaan katsojalle. Albumikuvat ovat menneiden tapahtumien kuvallisia esityksiä ja todisteita, mutta kuvat kehystetään kielen avulla. Katsoja tarvitsee kuviin lukuohjeen, jota ilman tulkinta on pelkkää arvailua. (Hietaharju 2010, 124.)

Kirjan ensimmäinen näkökulma on siis valokuva-albumin muodossa esitelty tarina Gainsbourgin ja Birkinin eräästä elämänvaiheesta. Toinen näkökulma kuvaa kotialbumikuvien katsomiseen liittyvää sosiaalista aspektia ja tarvetta selittää kuvien tarkoitus juurruttamalla ne kielen avulla niiden kontekstiin.

Näkökulmat on esitetty erillisinä. Yksi syy siihen on se, että lukukokemukseltaan ja visuaalisuudeltaan kirja on autenttinen kokemus kotialbumin selailusta. Jos toinen näkökulma olisi taitettu samaan kirjaan, se muistuttaisi siitä, että kyseessä on kirja.

Kaksi näkökulmaa on esitetty myös fyysisesti erilaisissa muodoissa. Kirja ja vihkot ovat täysin erilaisia kooltaan, painoltaan, papereiltaan ja sisällöltään. Tämä luo lukijalle fyysisen kokemuksen kahdesta näkökulmasta ja niiden erilaisuudesta ja erillisyydestä. Se kuvaa myös niiden asemaa toisiinsa nähden. Valokuvakirja on pääteos ja vihkoset ovat lisäosia, jotka kommentoivat pääteosta.

Ensimmäinen vihko kertoo valokuvaajan muistoista ja taustatarinoista. Kirjan mukana tuleva toinen vihko avaa myös kirjan taustoja, mutta hieman eri näkökulmasta. Se kuvaa kirjan tekoprosessia sekä sitä että albumissa on vain osa kuvista. Kuvia on paljon enemmänkin ja tämä on vain osa totuutta.

Kirjan näkökulmien yhteinen piirre on kuitenkin se, että ne ovat molemmat valokuvaaja Andrew Birkinin. Albumin kuvat ovat hänen ottamiaan ja valitsemiaan ja lisäosat muistuttavat tästä. Andrew Birkin on lähes ulkopuolinen havainnoitsija kuvattaviensa elämässä. Vaikka hän on tilanteissa mukana, hän ei itse näy kuvissa, vaan on aina linssin toisella puolella. Albumia selatessaan lukija-katsoja näkee Gainsbourgin ja Birkinin valokuvaajan silmin.

Kirjan lisäosissa kuvaaja tuo oman äänensä kuuluviin sekä tuo esiin kirjan tekoprosessia. Hän haluaa tuoda ilmi oman roolinsa näyttämällä, että kirjaan on valikoitunut vain osa kuvista. Tämä todentaa lukijalle sen, että kirja on vain kuvaajan näkökulma tapahtumista ja siitäkin editoitu versio. Vaikka kirjakokonaisuus esittääkin eri näkökulmia, se on lopulta vain yhden henkilön näkökulma Gainsbourgin ja Birkinin elämään.

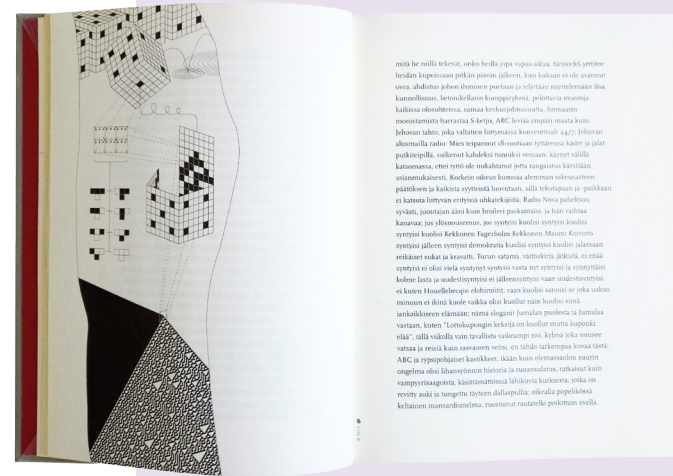
3.5 KUKA AMPUI ÖTZIN?

Kuka ampui Ötzin? (Haapala & Pyörälä 2012) on runoilija Vesa Haapalan ja graafikko Markus Pyörälän yhteisteos. Se on visuaalinen runokirja, jossa runon ja kuvan raja hämärtyy monella tavalla. Kirja koostuu runoista, kuvituksista ja näitä eri tavoin yhdistelevistä visuaalisista runoista.

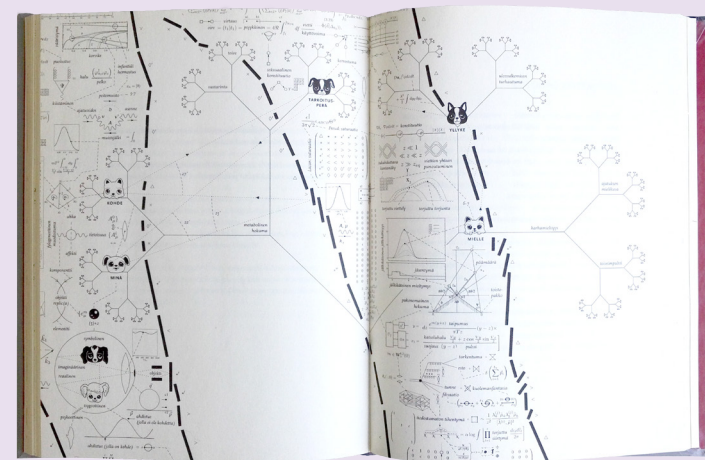
Kirja on kokoelma niin proosamaista tekstiä kuin abstraktiakin runoutta sekä kuvituksia, visuaalisia elementtejä ja näiden kaikkien yhdistelmiä. Runot, joissa on pitkällistä kerrontaa tai tajunnanvirtaa kuvaavaa tekstiä, on usein taitettu kuin ne olisivat proosaa. Niihin on usein yhdistetty erillinen mustavalkoinen kuvitus. Teoksessa on paljon visuaalisia runoja, joissa runon sanoja on pilkottu tiettyihin muotoihin. Näiden lisäksi on paljon erilaisia visuaalisia kokeiluja, esimerkiksi infografiikkamaisia runoja, joissa kuvat, sanat ja viivat vilisevät ja luovat absurdejakin yhteyksiä toistensa välille. Monet runokuvat jatkuvat sivulta toiselle luoden pitkiä jatkumoi- ta. Kirjan aiheet vaihtelevat Ötzistä ja maailmanhistoriasta nykyisen kulutusyhteiskunnan kuvaukseen.

Kuka ampui Ötzin? -teoksessa näkökulmat ovat runo ja kuvalliset elementit, sana ja kuva. Ne ovat myös runoilijan ja graafikon näkökulmat. Ne kulkevat osan ajasta käsi kädessä ja osittain sulautuvat erottamattomasti yhteen. Kirjassa proosamaisempiin runoihin on useammin yhdistetty selkeästi erillinen kuvitus. Kun teksti lähestyy abstraktimpaa ilmaisua, kuvallisuus alkaa tulla fyysisesti osaksi runoa. Runon sanat on vaikkapa pilkottu ja yhdistelty kuvituskuvan kanssa kokonaisuudeksi. Vielä pidemmälle viedyissä kuvarunoissa teksti ja kuvat sitoutuvat yhteen niin erottamattomasti, että on mahdotonta sanoa, kumpi on kumpaa.

028

029

Kuvan ja sanan vuorovaikutuksessa teokseen syntyy lisämerkityksiä. Kuvan ja sanan yhteinen tilallis-ajallinen akseli tarkoittaa sitä, että lukija-katsojan pitää seurata samanlaisesti sekä verbaalisia että visuaalisia merkkejä samassa teoksessa. Kuva ja sana ovat vuorovaikutuksellisessa suhteessa, jolloin lukija-katsojalta vaaditaan aktiivista osallistumista, jotta hän voi ymmärtää teoksen merkityksen. Lopputulema ei ole vain kuvan ja sanan yhteissumma, vaan niiden vuorovaikutuksen tulos. (Mikkonen 2005, 56.)

Jari Hiltunen (2016) toteaa kirja-arvostelussaan, että lukijan pitää *Kuka ampui Ötziin?* -teokseen tutustuessaan omaksua kokonaan uusia lukutapoja. Tämä on mielestäni kiintoisa huomio, sillä se osoittaa, että lukijan rooli on tärkeä osa teosta.

Teoksessa tutkitaan ja kokeillaan runouden ja kuvallisuuden muotoja eri tavoin ja eri tasoilla. Mitä pidemmälle kirja menee runojen kokeellisuudessa, eli mitä enemmän runon ja kuvan näkökulmat yhdistyvät, sitä enemmän myös lukijan pitää omaksua aktiivinen rooli ja oppia niitä lukemaan. Lukijan pitää astua ulos opituista lukemisen ja katsomisen tavoista. Kahden näkökulman yhtyminen uudistaa siis lukijan suhteen teokseen.

Teos tuntuu erilaisilla kuvan ja sanan yhdistelemisen tavoilla myös pohtivan ja pyörittelevän kysymyksiä siitä, mitä eroa kuvalla ja sanalla lopulta on. Vaikka olemme tottuneet mieltämään ne erillisinä asioina, niillä on monia yhtymäkohtia toisiinsa. Visuaalisuus on eräs kielen ominaisista piirteistä ja monet kielelliset ilmaisut ovat hyvinkin visuaalisia. Käytämme esimerkiksi sanontatapoja *valita näkökulma* tai

pudottaa silmät päästään. Kielellinen on kuvallista myös siinä mielessä, että teksti luetaan silmin ja sanoilla voi kuvaila visuaalisen tilan tai hahmon hyvinkin selkeästi. Kuvallisen kokemuksen ymmärtämistä voi auttaa sen kuvailu ääneen. Kuvallisuus siis realisoidaan kielen avulla, vaikka aivan kaikkea ei pystykään sanoin kuvailemaan. Ihmisen mielessä visuaalinen ja kielellinen eivät ole vastakohtia, vaan kiinteästi toisiinsa liittyviä psyyken ulottuvuuksia. Alitajunnassa näitä kahta on mahdotonta erottaa toisistaan. (Seppänen 2001, 22, 36.)

Teoksen tekijät ovat tietoisia esittämistään kahdesta näkökulmasta, kuten varmasti muissakin analysoimissani teoksissa, koska ne ovat olennainen osa kirjojen teemoja. Tämä teos kuitenkin perustuu sille, että erilaisia näkökulmien yhdistelemisen tasoja ja tapoja kokeillaan. Teos tuntuu tässä mielessä osoittavan kyseenalaistavansa esittämiensä kahden näkökulman oleellisuuden ja erot.

3.6 YHTEENVETO ERILAISISTA YHDISTÄMISTAVOISTA

Analysoimissani esimerkkikirjoissa on monia eri lähtökohtia kahden näkökulman yhteensaattamiseen. Samoin ratkaisuja näkökulmien yhdistämiseen on useita.

Staden-kirjan näkökulmat ovat runot ja valokuvat, jotka kuvaavat Helsinkiä omista näkökulmistaan ja omilla tavoillaan. Ne on usein taitettu vierekkäisille sivuille eli ne peilaavat toisiaan kirjan symmetrian kautta. Runojen ja kuvien vuorottelu luo teokselle rytmin. Näkökulmat käyvät vuoropuhelua keskenään ja antavat vihjeitä toistensa tulkintaan: valokuva voi todentaa runon tapahtuman ja runo puolestaan antaa suuntaa kuvan tulkintaan.

Makuja suomeksi ja japaniksi yhdistää kaksi näkökulmaa suomalaisen ja japanilaisen ruoan ja kulttuurin osalta. Kirjassa eri maalaiset annokset on kuvattu samalla tyylillä eli ne on rinnastettu keskenään. Ne on usein myös esitetty vierekkäisillä sivuilla. Ruokakuvien lisäksi kirjassa on kerrottu suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin eroista. Kirjassa on myös rinnastettu keskenään suomalainen ja japanilainen versio tietyistä esineistä tai asiasta: vierekkäisille sivuille on asetettu esimerkiksi kuvat tyypillisestä suomalaisesta ja japanilaisesta paistinpannusta. Kannessa näkökulmat yhdistyvät, kun japanilaisen näköinen annos on aseteltu Wirkkalan Kantarelli-maljaan.

Pojat-teoksessa näkökulmat ovat kuvien ja tekstin muodossa kuten esimerkiksi *Staden*-kirjassakin, mutta tässä teoksessa osiot poikkeavat toisistaan enemmän viesteiltään ja tarkoituksiltaan. Ne on myös taitettu toisistaan erillisiin osioihin, mikä korostaa niiden itsenäisyyttä. Kuhunkin näkökulmaan syventyy, kun sitä lukee tai katsoo. Eri osioissa on käytetty eri-

laista paperia, mikä tukee näkökulmien kuvaamista luomalla fyysisen tunteen osioiden erilaisuudesta.

Kirjan valokuvat ovat tunnelmia poikien arjesta. Rautaheimo kertoo halunneensa kuvata hetkiä, joissa aika pysähtyy. Tekstissä puolestaan käydään läpi poikien elämäntarinoita, joissa aikatasot vaihtelevat. Näkökulmat eroavat myös siinä mielessä, että kuvat eivät muodosta jatkumoa kenenkään pojan tarinasta, vaan ne luovat yhdessä oman kokonaisuutensa ja maailmansa. Tekstissä taas painotetaan kunkin henkilökoh- taista tarinaa. (Rautaheimo 2019; Rautaheimo 2016, 25–30.)

Jane & Serge -valokuvateos koostuu kotialbumia muistuttavasta valokuvakirjasta ja useista lisäosista kuten vihoista, joissa avataan kuvien taustoja ja kirjan tekoprosessia. Kirjan ensimmäinen näkökulma on kotialbumin muodossa esitetty Jane Birkinin ja Serge Gainsbourgin tarina. Toinen näkökulma tuo esiin valokuva-albumien katsomiseen liittyvän sosiaalisen aspektin. Lisäosan lukeminen tuntuu siltä kuin joku olisi vieressä esittelemässä kuviaan. Toinen näkökulma avaa myös kirjan tekoprosessia.

Näkökulmat on esitetty erillisinä, jotta kirjan katsominen olisi autenttinen kokemus kotialbumin selaamisesta. Vaikka näkökulmat ovatkin erilliset, kokonaisuus on lopulta yhden henkilön näkökulma, sillä valokuvaaja Andrew Birkin on ottanut valokuvat ja lisäosissa kuvaa itse teoksen taustoja.

Kuka ampui Ötzin? -kirja koostuu runoista ja kuvallisista elementeistä sekä näiden erilaisista yhdistelmistä. Näkökulmat ovat runo ja kuvallisuus sekä runoilijan ja graafikon näkökulmat. Osittain näkökulmat kulkevat käsi kädessä ja osittain sulautuvat erottamattomasti toisiinsa. Kirjan proosa-

maisii runoihin on usein yhdistetty erillinen kuvitus. Abstraktimpaa ilmaisuä lähestyessään runoihin yhdistyy fyysisesti myös kuvallisuus. Mitä pidemmälle runojen kokeellisuus menee, eli mitä lähempänä näkökulmat ovat toisiaan, sitä enemmän lukijan pitää omaksua aktiivinen rooli ja opetella uusia lukemisen tapoja. Näkökulmien yhdistyminen uudistaa lukijan suhteen teokseen. Teos pohtii myös erilaisten kokeilujen avulla, mitä eroa kuvalla ja sanalla lopulta on. Visuaalinen ja kielellinen yhdistyvät toisiinsa monilla tavoilla, ja ihmisen mielessä ne ovat erottamattomasti toisiinsa liittyneinä (Sepänen 2001, 22, 36).

Analyysien pohjalta minun piti miettiä, millainen näkökulmien yhdistäminen toimisi *Roska/ruoka*-kirjassa. Palaan tähän luvussa 4.3.

4

**Roska/ruoka-kirjan
konseptisuunnittelu.**

4.1 SUUNNITTELUN LÄHTÖKOHDAT

Kirjan suunnittelu aloitetaan Loirin ja Juholinin (1998, 71) mukaan analysoimalla suunnittelun lähtökohdat. Pohdittavat asiat ovat:

Kategoria

Mihin kirjakategoriaan teos kuuluu? Kun tämä tiedetään, voidaan pohtia, mitkä ovat tällaisen kirjan lähtökohdat.

Roska/ruoka on pääasiassa valokuvakirja, mutta se on myös ruokahävikistä kertova kirja. Toiselta osaltaan se on ruokakirja. Valokuvakirjojen lähtökohta on valokuvien esittely. Sisällöllisesti lähtökohta on se, että kirja esittelee ruokahävikkiaihetta eri näkökulmista ja jakaa tietoa. Ruokakirjan lähtökohta taas on esitellä ruoka houkuttelevan näköisenä ja reseptit selkeinä.

Vastaanottaja

Ketkä ovat kirjan vastaanottajat? Eli keille kirja on suunnattu, ja millaisia kohderyhmiä kirjan yleisöön kuuluu? Kohderyhmillä on myös omanlaisiaan lukutottumuksia ja odotuksia kirjan suhteen.

Kirjan pääasiallinen kohderyhmä on visuaalisesta kulttuurista ja ekologisuudesta kiinnostuneet nuoret aikuiset ja aikuiset. Kohderyhmä haluaa kirjalta enimmäkseen kiinnostavuutta visuaalisesti sekä ruokahävikkiaiheen esilletuomista monipuolisesti ja ajatuksia herättävällä tavalla.

Tarkoitus

Mikä on kirjan tarkoitus? Kirjan ulkoasun tulee vastata tätä tarkoitusta.

Kirjan tarkoitus on valokuvien esittely, ruokahävikkiaiheen käsittely kiinnostavalla ja monipuolisella tavalla sekä tietouden lisääminen.

Resurssit

Työskentelyn resursseja ovat esimerkiksi budjetti, aikataulu ja kirjan tekijöiden osaaminen.

Kirjan tekemiseen on haettu apurahaa, ja myöhemmin kirjalle etsitään kustantaja. Jos nämä eivät onnistu, kokeillaan joukkorahoitusta. Kirjan lopullinen budjetti ja aikataulu riippuvat näistä asioista. Opinnäytetyössäni lähdin siitä oletuksesta, että kirjasta on tarkoitus tehdä visuaalisesti näyttävä, mutta realistisissa puitteissa. Kirjasta ei haluta tehdä niin kallista, että nuorista aikuisista koostuvalla kohderyhmällä ei olisi varaa ostaa sitä. Tekijät ovat vastavalmistuneita alansa ammattilaisia.

Asema

Mikä on kirjan asema? Eli millaisille markkinoille kirja tulee, ja mitä kilpailijoita sillä on?

Tutkimusteni mukaan ruokahävikkikirjoja on Suomessa markkinoilla tällä hetkellä yksi, Älä syötä ruoka-

hukkaa. Tämän lisäksi on muutamia aihetta sivuavia kirjoja. Kilpailua ei siis ole paljon, ja kiinnostus ekologisesti kestävästä elämäntapaa kohtaan on kasvussa. Lisäksi teoksen pääpaino on valokuvissa, mikä tekee siitä erityisen tietokirjamaisiin teoksiin verrattuna. Kirjan kohderyhmää kiinnostaa aiheen visuaalinen esitystapa.

Tavoitteet

Mitkä ovat kirjan tavoitteet? Kirjan päätavoite on aina välittää viesti mahdollisimman hyvin. Kirjasuunnittelun lähtökohta on luoda paras graafinen ympäristö viestin välittymiselle.

Kirjan tavoite on osallistua ruokahävikikeskusteluun valokuvien kautta. Tavoitteena on esitellä kaksi näkökulmaa ruokahävikistä, koska aihetta halutaan käsitellä monipuolisesti. Kirjalla halutaan kuvata ruokahävikkiä henkilökohtaisesti ja visuaalisesti, mutta antaa lukijalle myös tietoa aiheesta eri näkökulmista. Tavoitteena on antaa lukijalle inspiraatiota ja keinoja hävikin vähentämiseen.

4.2 KIRJAN RAKENNE: ALKUASETTELMA

Kirjan konseptin rakentamisen aloitin pohtimalla, millaisia osia kirjaan tulee ja millainen on kirjan rakenne. Pohdimme tätä yhdessä Annin ja Katrin kanssa useampaan otteeseen ja mietin tätä paljon myös itsekseni samalla, kun tutkin erilaisia näkökulmien yhdistämisen tapoja tutkimusosuudessa. Kirjan rakenne on tärkeässä asemassa koko konseptin kannalta.

Kirjaprojektin alkuasetelma oli seuraavanlainen. Katri oli ottanut osana opinnäytetyötään dokumentaarisia kuvia koulu-ruokalassa, dyykkaamassa ja vihannesten viljelylaitoksella. Anni taas oli kuvannut opinnäytetyökseen asetelmakuvia ruokahävikistä. Puhuimme alustavasti, että dokumentaarisien kuvien kanssa tulisi tekstiä ruokahävikistä. Kun Annin ja Katrin opinnäytetyöt olisivat valmiit, he jatkaisivat valokuvaamista yhdessä. Tarkoitus on kuvata lisää dokumentaarisia kuvia eri paikoissa, joissa syntyy ruokahävikkiä. Tämän lisäksi puhuttiin siitä, tulisiko kirjaan reseptiosio, johon kuvattaisiin ruokakuvia. Tätä mietittiin muutamaan otteeseen ja lopulta Anni ja Katri tulivat siihen lopputulokseen, että haluavat reseptiosion kirjaan.

Aluksi tilanne oli se, että dokumentaaristen kuvien kanssa tulisi tekstiä ruokahävikistä. Lisäksi kirjaan tulisi asetelmakuvia. Nämä olivat kirjan kaksi näkökulmaa ja koko kirjan konsepti pohjautui siihen, että kirjassa käsitellään kahta näkökulmaa ruokahävikkiin. Siinä vaiheessa, kun reseptiosio otettiin mukaan, seurasi kysymys, miten kirjan eri osiot toimivat yhdessä ja miten kirjan ajatus kahdesta näkökulmasta nyt toteutuu.

Olimme päättäneet kirjan työnimen jo aikaisemmin, mutta vasta miettiessäni kirjan rakennetta uudemman kerran tajusin, että *Roska/ruoka*-nimi oli avain kirjan rakenteeseen.

Kirjan nimi on sanaleikki, joka kuvaa suhdettamme ruokaan ja ruokahävikkiin. Missä kohtaa ylitämme rajan, jonka jälkeen näemme ruoan roskana? Silloin kun omena tulee lommo? Tai silloin kun jugurttipurkin kyljessä lukee, että päiväys on mennyt? Nimi viittaa tietenkin myös siihen, mitä yleensä nimitämme roskaruoksi. Mutta oikeasti ainoa todellinen roskaruoka on ruoka, joka on heitetty turhaan pois.

Ymmärsin, että *Roska/ruoka* kuvaa myös kirjan kahta näkökulmaa. Nimihän koostuu kahdesta osasta, joten se muodostaa myös kirjan kaksi osaa ja näkökulmaa: roska ja ruoka. Kirja rakentuisi siis kahdesta osiosta, joita kutsun *roska-* ja *ruokaosioksi*. Luonnollisesti *ruokaosio* olisi kirjan reseptiosio ruokakuvineen. *Roskaosio* puolestaan koostuisi dokumentaarisista kuvista sekä tekstistä, joissa tuodaan esiin ruokahävikin syntymistä niin faktojen kuin omakohtaisten kokemustenkin kautta.

Kahtiajako tulee esiin myös erityyppisillä kuvatuissa valokuvissa: dokumentaarisissa kuvissa suorasalamalla otetut lähikuvat saavat monet ruoat näyttämään ällöttäviltä kun taas perinteisen kauniisti valaistujen ruokakuvien on tarkoitus saada annokset näyttämään herkullisilta.

Enää epäselvää oli asetelmakuvien asema kirjassa. Palaan tähän kysymykseen luvussa 4.4.

4.3 KAHDEN NÄKÖKULMAN KUVAAMINEN ROSKA/RUOKA-KIRJAN KIRJAMUOTOILUSSA

Kuten tutkimusosuudessani totesin, mahdollisuuksia eri näkökulmien yhdistämiseen on useita. Kysymys siitä, millainen yhdistämisen tapa toimisi parhaiten *Roska/ruoka*-kirjassa, muotoutui lopulta yhdeksi tärkeimmistä ratkaistavista asioista. Kahden näkökulman esittäminen ruokahävikistä on kirjan konseptin ydin, joten näkökulmien yhdistäminen vaikuttaa koko kirjan suunnitteluun.

Analysoimistani kirjoista *Staden- ja Makuja suomeksi ja japaniksi* -teoksissa näkökulmat oli esitetty yhdessä. Toisin kuin *Makuja suomeksi ja japaniksi* -kirjassa, jossa kaksi eri kulttuurinäkökulmaa on kuvattu samalla estetiikalla, *Roska/ruoka*-kirjassa samasta aiheesta on tehty erilaisia visuaalista tulkintaa. Kirjan valokuvat ovat niin erilaisia tyyleitään ja tarkoituksiltaan, että niiden taittaminen samaan yhteyteen ei toimisi. Niille on myös mielestäni tärkeä antaa tilaa omina teoksinaan. Kyseessä on kuitenkin valokuvakirja, jonka yksi tärkeimmistä tavoitteista on esitellä valokuvia. Myöskään *Kukka ampui Ötziin?* -kirjan näkökulmien yhdistelemisen tapa ei toimisi *Roska/ruoka*-kirjassa. Teoksessa näkökulmat, runo ja kuvallisuus, on esitetty välillä erillisinä ja välillä ne yhdistyvät toisiinsa erilaisilla tavoilla. Yhdistelykeinojen kokeilu toimii runokirjassa, mutta *Roska/ruoka*-teoksesta tulisi tällä tavalla liian sekava.

Mietin kuitenkin, voisivatko näkökulmat olla jotenkin melko lähellä toisiaan tai käydä vuoropuhelua keskenään. Yksi vaihtoehto olisi sellainen, jossa joka *roskaosion* luvun jälkeen tulisi pieni reseptiosio tai yksittäinen resepti. Anni ja Katri halusivat resepteillä olevan jotain sidoksia dokumentaamiseen osuuteen. Ajatus olisi se, että jos vaikkapa kouluruokaluokassa

syntyy jätettä perunasta, resepti antaisi vinkin tällaisen hävikin vähentämiseen. Reseptin taittaminen kyseisen osion perään olisi sisällöllisesti toimiva ratkaisu. Käytännössä tällainen rakenne osoittautuisi kuitenkin hankalaksi. Kirjan taitosta tulisi mahdollisesti liian sekava, ja reseptien selaaminen olisi hankalampaa, kun yksittäiset reseptit olisivat kaukana toisistaan.

Pojat- ja *Jane & Serge* -kirjoissa puolestaan näkökulmat ovat erillä toisistaan. Minusta *Pojat*-kirjassa on kiinnostava rakenne. Kun teksti ja kuvat on pidetty taitossa erillisissä osioissa, molemmat pääsevät hyvin oikeuksiinsa. Taitto korostaa valokuvien roolia itsenäisinä tarinankertojina. Tästä halusin ottaa mallia *Roska/ruoka*-kirjaan, jotta eri kuvatyypit saisivat tilaa itsenäisinä teoksina. Koko kirjan kantava idea on kahden eri visuaalisen näkökulman esittäminen hävikki-ruoasta, joten mielestäni kuvien ja näkökulmien eroa on syytä tuoda esiin lukijalle. Kuvat pääsevät paremmin esiin omissa osioissaan, jolloin painoarvo on vain niillä itsellään. Päädyin siis siihen, että eri osiot olisivat erillään toisistaan.

Toisaalta myös *Jane & Serge* -kirjan taitto oli mielestäni kiinnostava. Olimme miettineet Annin ja Katrin kanssa jo melko varhaisessa vaiheessa erilaisia tapoja kuvata kahta näkökulmaa kirjaesineen muotoilussa. Voisivatko osiot olla kaksi eri kirjaa, jotka mahtuvat yhteen koteloon? Näin osoitetaisiin fyysisesti, että kyseessä on kaksi näkökulmaa samasta aiheesta. Anni ja Katri olivat kiintyneitä tähän ajatukseen. Projektin edetessä aloin kuitenkin miettiä, olisiko se kuitenkaan toimivin ratkaisu.

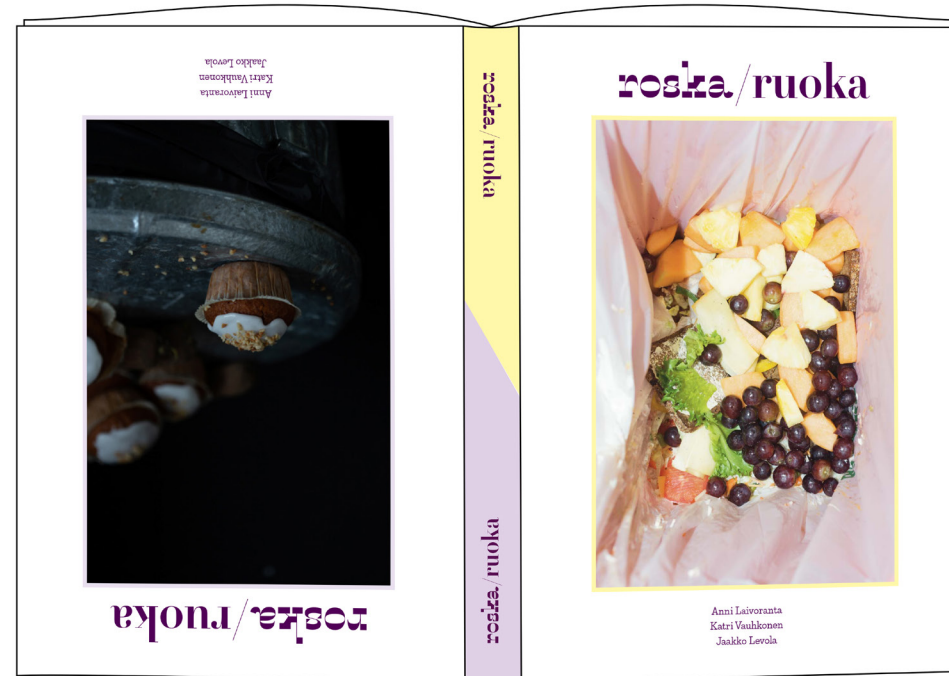
Tällainen kirja olisi melko kallis painattaa, ja vaikka varsinaista budjettia ei vielä ole tiedossa, halusin olla realistinen

ja miettiä muita vaihtoehtoja. Lisäksi tässä vaiheessa kirjan näkökulmat olivat vaihtuneet alkuperäisistä dokumentaariin kuviin ja ruokakuviin jättäen asetelmakuvat paikkaa vaille. En keksinyt, miten ne saisi yhdistettyä tällaiseen kirjaan.

Mietin siis muita vaihtoehtoja ja lopulta keksin ratkaisun, joka ratkaisi monta ongelmaa yhdellä kertaa. Kirja voisi olla kahdesta suunnasta luettava. Siinä olisi kaksi etukantta. Toisesta kannesta alkaisi *roskaosio* ja toisesta *ruokaosio*. Tällainen ratkaisu ei vaikuta painatuksen hintaan, ja molemmat osiot saavat ansaitsemansa painoarvon. Mielestäni tällainen taitto oikeastaan todentaa ajatuksen kahdesta näkökulmasta kaikkein parhaiten: kun lukija muuttaa näkökulmaansa kääntämällä kirjan toisin päin, hän voi tarkastella aihetta toisesta kulmasta.

Vaikka *Roska/ruoka* ei ole samanlainen teos kuin *Kuka ampui Ötzin?*, minua kiinnosti tapa, jolla tämä vaikutti lukijaan. Koska runoja ja kuvia on yhdistelty moninaisilla ja uudennlaisilla tavoilla, lukijan pitää muuttaa tottumuksiaan lukutapoja. Teoksessa konventioiden rikkominen muuttaa lukijasuhdetta.

Samoin kirjan kääntäminen rikkoo kirjan fyysisyyden konvention. Kirja on totuttu ajattelemaan kokonaisuutena, joka kulkee lineaarisesti alusta loppuun. Kun kirjan muotoilu pakottaa lukijan käsittelemään sitä fyysisesti eri tavalla, joka kannesta alkaen kääntämään sen väärin päin, se myös muuttaa lukijan suhteen teokseen. Ajattelen, että se saa lukijan herkemmäksi kirjan viesteille. Fyysinen näkökulman muutos saa lukijan miettimään, miksi näin on tehty, ja saa lukijan etsimään vastauksia kysymykseen.

4.4 NÄKÖKULMIEN KOHTAAMISPAIKKA

Kahdesta suunnasta luettavaan kirjaan muodostuu kiinnostava kohta – keskiosio, jossa kaksi näkökulmaa kohtaa toisensa. Kuten aiemmin totesin, asetelmakuvilla ei ollut vielä paikkaa kirjassa. Asetelmakuvat ovat kauniisti kuvattuja tummia asetelmia, mutta niissä on kuvattu esimerkiksi homeisia vihanneksia. Niissä on ristiriitaisuutta. Aluksi pohdin, voisivatko ne mennä osaksi *roska-* vai *ruokaosiota*. Ne eivät oikeastaan kuuluneet selkeästi kumpaankaan. Visuaalisuudeltaan ne eivät sopineet dokumentaaristen kuvien kanssa, ja sisällöltään taas ne eivät voisi olla *ruokaosiossa*.

Asetelmakuvat ovat jotain roskan ja ruoan väliltä. Ne tuntuvat kuvaavan monia niitä kysymyksiä, jotka ovat *Roska/ruoka-*kirjan ytimessä. Niissä on ristiriitaisuutta sekä huumoria-kin ja toisaalta ne esittelevät karun kauniilla tavalla, kuinka paljon ruokaa heitämme turhaan pois. Niille luonteva paikka olisi kirjan keskiosio, jossa ne yhdistäisivät *roska-* ja *ruokaosiot* toisiinsa ja toisivat myös oman osansa kirjan viesteihin.

030

4.5 OSIOIDEN VISUAALISET KONSEPTIT

Kirjan rakenteen suunnittelun jälkeen aloin miettiä kirjan visuaalisuutta ja taittoelementtejä. Palasin kirjan konseptiin, koska se on kirjamuotoilun perusta, ja visuaalisuuden pitää nojata siihen. Kahden näkökulman esittämisen täytyy siis näkyä kirjan visuaalisissa valinnoissa. Kirjan osioista taiteetaan jollain tavalla erilaiset, mutta kokonaisuudella täytyy olla yhdistäviä tekijöitä, jotta kirja pysyy ilmeeltään yhtenäisenä. Kirjan näkökulmat ovat roska ja ruoka, joten ammensin osioiden visuaalisuuden niistä.

Roskaosio kuvaisi roskaa ja *ruokaosio* ruokaa, mutta nämä tuntuivat melko suppeilta lähtökohdilta. Miten kuvaisin ruokaa taitolla piirtämättä sivuja täyteen porkkanoita? Palasin takaisin valokuviin, sillä ne ovat kirjan tärkein osa ja niissä kiteytyy kunkin osion visuaalinen pohja. Millainen tunnelma eri osioiden kuvista välittyy?

Katri Vauhkonen (2018, 4) kertoo ottamiensa dokumentaaristen kuvien olevan perinteisiä kaunistelemattomia dokumentaarisia kuvia. Hän sai inspiraatiota vanhoista rikospaikkakuvista, joissa käytetään samaan tapaan salamaa, joka valaisee pienimmätkin yksityiskohdat. Rikospaikkakuvat yhtyivät roskakuviin myös aiheen osalta, sillä hän ajattelee ruoan pois heittämisen olevan lähes rikollista.

Hän pohti opinnäytetyössään, kuinka yhteiskuntamme on etääntynyt ruoantuotannosta. Ruokatuotteiden mainonnassa kuvataan maalaisidyllejä, vaikka oikeasti ruoka valmistetaan tehtaissa ja suurtalouskeittiöissä. Dokumentaarisisissa kuvissaan hän rinnastaa ruokahävikin ja ruoantuotannon, koska haluaa herättää ajatuksia katsojassa. (Vauhkonen 2018, 11, 17.)

Dokumentaarisissa kuvissa näytetään niin roska-astioiden sisältöä kuin tuotantolaitoksia. Esiin nousee teollisuus ja keinotekoisuus: roskasäiliöitä, muovipakkauksia, tehdashalleja ja lukittuja ovia. Toisaalta kuvissa näkyy tietenkin paljon ruokaa ja vaikkapa koko kuvapinnan täyttäviä salaattikasoja. Ruoan kuvaaminen tuntuu oudolta kaikkien teollisuuselementtien joukossa, ja tämä liittyy mainittuun ristiriitaan ruokatuotannon mielikuvien ja todellisuuden välillä. Kuvat tuovat esiin myös poisheitettävän ruoan valtavan määrän. Roska-astioita on kuvattu paljon, ja kaikki ne ovat täynnä syömäkelpoisen näköistä ruokaa.

Salamavalo on vahvasti esillä *roskaosion* valokuvissa. Valo paljastaa ja tuo totuuden valoon. Vahva valo tuntuu epäluonnolliselta ja sopii siksi tehtaiden ja tuotantolaitosten kuvaamiseen.

Kuten konventio-osuudessa mainitsin, ruokakuvat ilmentävät rustiikkisuuden konventiota. Ne eivät ole täysin perinteistä rustiikkista ruokakuvausta, mutta niissä on samanlaista luonnollisuutta ja huolettomuutta. Ruokakuvan tärkein tavoite on esittää ruoka mahdollisimman herkullisena (Freeman & Sarkkinen 2012, 64). Toisin kuin dokumentaarisisissa kuvissa ruokakuvissa on läsnä pehmeä valo, joka tuntuu luonnolliselta, vaikka kuvat onkin otettu studiossa. Kuvat ovat tummia ja niiden sävyt ovat harmonisen murrettuja. Toisaalta niissäkin on yksityiskohtia, jotka eivät tyypilliseen ruokakuvaan kuulu. Esimerkkikuvassa on viittaus kirjan teemaan, sillä se on kuvattu roska-astian päällä.

Havaintojen pohjalta kirjoitin ylös avainsanoja eri osioiden visuaalisuuden luomisen tueksi:

Roska

sekalainen, teollinen, ristiriitainen, runsas vs. kliininen

Ruoka

luonnollinen, herkullinen, harmoninen, yksinkertainen

Roskaosion visuaalisuus kuvaa roskaa: se on osittain sekalaista ja ammentaa joitain piirteitä niin sanotusti rumuudesta. Osion visuaalisuus viittaa teollisuuteen ja epäluonnolliseen kliinisyyteen, mutta toisaalta esittelee myös runsaita kuvia ja ruokamassoja kuvaten valtavaa ruokamäärää, jonka heitämme pois. *Ruokaosio* taas kuvaa ensisijaisesti hyvää ruokaa harmonisella ja yksinkertaisella visuaalisuudella, joka pyrkii kuvaamaan luonnollisuutta. Siinäkin on kuitenkin viittaus roskaan.

Ensimmäisissä testitaitoissa aloin tulkita roskaa ja ruokaa liian alleviivaavasti. Tein *roskaosiosta* hyvin sekalaisen ja käytin paljon melko voimakkaita elementtejä sekä niin sanotusti rumia väriyhdistelmiä. *Ruokaosiosta* taas tein liiankin tyylikkään ja hillityn sekä värimaailmaltaan täysin erilaisen *roskaosioon* verrattuna. Osioista tuli klisheisiä ja ne olivat aivan eri maailmoista toisiinsa nähden. Haasteena oli se, että eri osioiden valokuvat olivat jo lähtökohtaisesti hyvin erilaisia visuaalisesti. Kun niihin yhdisti taittoelementtejä, jotka kuvasivat roskaa ja ruokaa melko kirjaimellisesti, ne eivät enää näyttäneet kuuluvan samaan kirjaan.

Taittoa piti yksinkertaistaa ja luoda koko kirjalle pohjaelementtejä, jotka pysyvät samoina tai jollain lailla samankaltaisina eri osioissa. Näin koko kirjan visuaalisuudesta tuli yhtenäisempi. Tein taitosta paljon yksinkertaisempaa ja mini-

Varhaisia taittokokeiluja *Roska/ruoka*-kirjaan. Alin kuva oikealla on ruokaosion testitaittoa. Muut kuvat ovat *roskaosion* kokeiluja.

malistisempaa kuin aluksi, ja kuvasin roskan ja ruoan teemoja yksityiskohtien avulla.

Roskaosion taitto koostuu tarkkaan asetelluista kuvista ja tasaisista laatikoista, millä viitataan teollisuuteen ja epäluonnollisuuteen. Leikittelin roskaan liittyvällä rumuudella ja asettelin jotkut yksityiskohdat, kuten kunkin luvun aloitusaukeaman otsikot, tavalla, joka on kaukana klassisesta taitosta rumine välistyksineen. Halusin tuoda vielä esiin ruokahäviön järkyttävän määrän. Katri on ottanut kuvia, joissa näkyy pelkkiä sämpylöitä tai kurkkuja. Kuviin uppoutuessa niiden muodot ja värit sulautuvat tasaiseksi pinnaksi. Voi kuvitella kasojen vain jatkuvan ja kuvaavan kaikkea sitä ruoan määrää, jonka heitämme pois. Valokuvakirja vaatii rytmitystä, jolla lukemiseen luodaan vaihtelua, ja kuvan skaalan vaihtelu on yksi mahdollisuus (Freeman & Sarkkinen 2012, 89). Siksi ajattelin, että näistä kuvista voisi tehdä koko aukeaman kokoisia. Ne muodostaisivat kokonaisuuden osion muiden kuvien kanssa. Tämä toimii myös rytmillisesti, sillä suuri kuva pysäyttää lukijan. Lukija saa ajatustauon ja voi pysähtyä katsomaan kuvaa.

Ruokaosion taitto on yksinkertaista ja harmonista. *Roskaosion* vastapainoksi käytin melko vapaanmuotoisen näköistä asettelua, sillä ajattelin että se kuvaa luonnollisuutta. Luonnollisuutta kuvaa myös liehupalstan käyttö tasapalstan sijaan. Tämä toimii kontrastina *roskaosioon* nähden. Eri osioissa elementit ovat monesti erilaisia versioita samasta asiasta. *Roskaosion* luvun aloitussivussa on käytetty valokuvan kehystenä toista valokuvaa. *Ruokaosiossa* kehys koostuu vaaleasta väripinnasta, mikä on yksinkertaisempi ja harmonisempi versio kehyksestä.

4.6 TYPOGRAFIA

Kirjan typografiaa suunniteltaessa tärkein asia on kirjaintyyppin valinta. Valinnassa pitää ottaa huomioon, miten kirjaintyyppi sopii tarkoitukseen fyysisesti esimerkiksi luettavuuden kannalta, mutta myös millaisia mielikuvia se herättää ja miten se sopii kirjan viestiin. (Loiri & Juholin 1998, 34.)

Aloitin suunnittelun pohtimalla, miten saisin kuvattua *roska-* ja *ruokaosioiden* eroja samalla pitäen kuitenkin koko kirjan ilmeen yhtenäisenä. Halusin ainakin eri osioiden otsikoihin, jollei laajemminkin käyttöön, eri tekstityypit, jotka kuvaisivat osioiden tunnelmia ja viestejä. Leipätekstissä käytettävä kirjaintyyppi voisi olla sama molemmissa osioissa, jotta kirjan yhteneväisyys säilyisi.

Päädyin Karloff-kirjaintyyppiin, johon kuuluu kolme eri versiota: positive, negative ja neutral. Kirjaintyyppin suunnittelussa on mietitty kauneuden ja rumuuden kuvaamista. Karloff positive perustuu Giambattista Bodonin ja Didot'n perheen luomiin suurikontrastisiin kirjasintyyppeihin, joita monet pitävät kauneimpina tyylinäytteinä kirjainmuotoilun saralla. Karloff negativen suunnittelun lähtökohta oli rumuus, ja pohjana käytettiin italialaisia kirjasintyyppejä teollisen vallankumouksen ajalta, jotka ovat saaneet eniten negatiivista huomiota typografian historiassa. Ne oli suunniteltu herättämään huomiota rikkomalla lukijan ennako-odotukset. Viivat, jotka ovat klassisissa kirjaintyypeissä ohuita, ovatkin paksuja ja päinvastoin. Karloff neutral puolestaan on ikään kuin kahden edellisen välimuoto, joka on yllättävänkin neutraali ja matalakonstrastinen. (Bil'ak 2012.)

Karloff positive sopii hyvin *ruokaosion* visuaalisuuteen. Osion on tarkoitus olla harmoninen, ja klassisen kauniit kir-

Karloff positive bold

Karloff negative bold

Karloff neutral regular

jainmuodot jatkavat samaa linjaa. Karloff negative puolestaan toimii *roskaosiossa*, sillä sen rumuus yhdistyy roskan kuvaamiseen. Kirjaintyyppin rumuus kiehtoo ihmistä ja herättää tässä ikään kuin tirkistelynhalun (Bil'ak 2012). Näen tässä kuvauksessa samaa tunnelmaa kuin joissain kirjan dokumentaarisisissa kuvissa on. Ruoan yksityiskohtainen ja suorastaan ällöttävä kuvaaminen kiehtoo katsojaa. Samoin Karloff negatiivisen huomionhaku on kuin dokumentaaristen kuvien salama valo, joka tuntuu osoittavan: katso tänne!

Pohdin kauan eri vaihtoehtoja leipätekstin kirjaintyyppiksi. Ensin ajattelin käyttäväni Karloff positivistista normaalia leikkausta, mutta siinäkin vahvuuskontrasti oli liian suuri toimiakseen leipätekstissä. Lopulta päädyin käyttämään Karloff neutralia. Se on helposti luettavaa, mikä on tärkeää, koska kirjassa on paljon tekstiä ja reseptejä. Lisäksi se sopii saumattomasti yhteen positivistis- ja negatiivisten versioiden kanssa.

4.7 VÄRIT

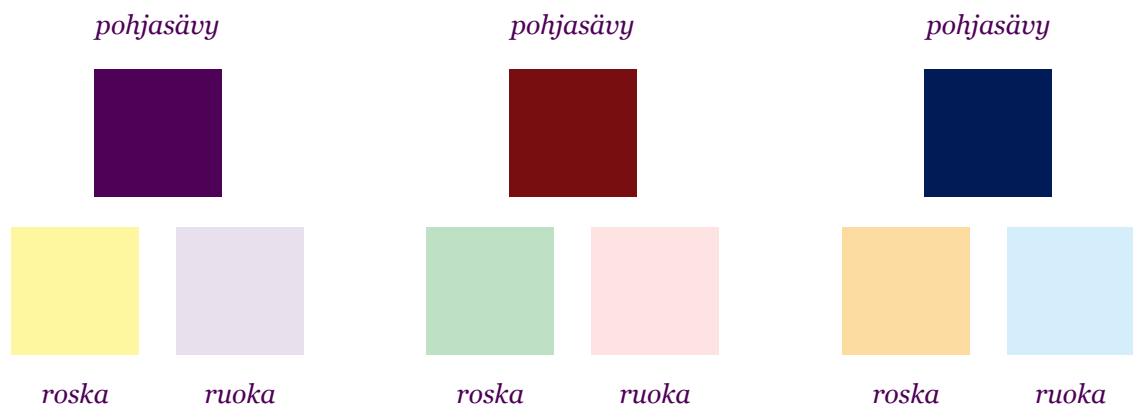
Roskaosion värien valinta lähti ajatuksella ristiriidasta. Sitä voisi kuvata monenlaisilla väreillä, mutta päädyin vastaväreihin. Jo nimensä puolesta vastavärit kuvaavat ristiriitaa, ja ne tuntuvat myös epäluonnollisilta yhdistelmiltä. Jotkut pitävät niitä jopa rumina.

Ruokaosiossa taas halusin kuvata harmoniaa ja luonnollisuutta. Eri osiot pitäisi kuitenkin pitää yhtenäisinä, joten päätin käyttää samoja värejä kuin *roskaosiossa*, mutta valita sivulle kerrallaan vain yhden sävyn, josta käyttäisin kahta eri voimakkuutta. Väriyhdistelmä olisi tällöin harmoninen. Yhdistelmä kuvaa myös luonnollisuutta, sillä vaikka luonnossa voi esiintyä kirkkaitakin värejä, miellämme yleensä luonnollisiksi väreiksi murrettu ja toisiaan lähellä olevat sävyt.

Olimme alusta asti pohtineet Annin ja Katrin kanssa, että meitä kiinnosti värikkyyden taitossa. Halusin ottaa lähtökohdaksi sen, että kirjassa käytettäisiin melko voimakkaita värejä. Yritin saada erilaisia värisävyjä toimimaan dokumentaaristen kuvien kanssa, mutta se osoittautui haasteelliseksi. Olisin halunnut käyttää sivuissa voimakasta taustaväriä, mutta en saanut sitä toimimaan kuvien kanssa. Dokumentaarisisissa kuvissa sävyt ovat melko vaaleita suorasalaman vuoksi, ja liian voimakkaat värit vievät huomionarvoa kuvilta. Vaaleat, kuvien sävyjen kanssa harmoniset värit, taas olivat niin murrettuja, että loivat likaisen vaikutelman eivätkä kuvan sävyt nousseet esiin. Lisäksi ongelmana oli se, että dokumentaarisisissa oli paljon erilaisia värimaailmoja. Toiset kuvista olivat värikkäitä otoksia hedelmäsalaateista roska-astiassa ja toiset taas kuvasivat pelkkiä metallisia ovia. Ruokakuvien sävyt taas ovat todella tummia ja murrettuja.

Oli vaikea valikoida väripaletti, joka toimisi niin eri sävyisten kuvien kanssa.

Palasin oletusarvoiseen valkoiseen sivuun, mutta halusin edelleen saada värikkyyden mukaan taittoon. Päätin käyttää kaikissa teksteissä värejä. Kunhan leipätekstin väri on tarpeeksi tumma, siitä saa selvää. Jotta osiot pysyisivät tarpeeksi yhtenäisinä valitsin väreiksi hieman murrettuja sävyjä, jotka sopisivat sekä *roska-* että *ruokaosioiden* kuvien kanssa. Kun värit eivät täytä suuria pintoja, ne oli helpompi yhdistää erilaisten kuvien kanssa.

4.8 PAPERIVALINNAT

Julkaisun paperivalinnan lähtökohta on paperin tyypin sopimivuus julkaisun henkeen ja sisältöön. Paperin valinta vaikuttaa julkaisun ulkonäön lisäksi myös luettavuuteen, tuotteen käyttöön ja kestävyteen sekä kustannuksiin. (Loiri & Juholin 1998, 180.)

Analysoimistani kirjoista *Pojat*-teoksessa (Rautaheimo & Huhtanen 2016) on käytetty erilaista paperia kirjan eri osioissa, mikä on hienovarainen tapa kuvata näiden eroa. *Roska/ruoka*-kirjan konseptiin sopisi, että myös tällä tavalla korostetaan kirjan kahta näkökulmaa. Lukijalle syntyy fyysinen kokemus osioiden erilaisuudesta.

Roskaosion paperivalinta perustuu roskan kuvaamiseen. Siihen sopisi päällystämätön ja käteen hieman karhean tuntuinen paperi. *Roska/ruoka* on kuitenkin ensisijaisesti valokuvakirja, joten tämä tulee ottaa huomioon paperivalinnassa, jotta valokuvat pääsevät oikeuksiinsa.

Parhaiten kuvat toistuisivat kiiltäväpintaisella päällystetyllä paperilla (Hotchuli & Kinross 1996, 100). Liian hienolta vaikuttava paperi ei kuitenkaan sopisi *roskaosion* viesteihin. Tekstiä on myös vaikeampi lukea kiiltävältä pinnalta (Hotchuli & Kinross 1996, 100). Kuvien toistuvuuteen päällystämättömällä paperilla voidaan vaikuttaa kuvankäsittelyllä, ja kuvat käsitellään niin, että sävyt toistuisivat mahdollisimman hyvin juuri kyseisellä paperilla (Saloranta 2019). Päätin, että paperi olisi joko päällystämätöntä tai mattapäällystettyä paperia. Oleellista olisi kontrasti *ruokaosion* paperin kanssa. Lopulliset paperivalinnat on kuitenkin jätettävä siihen vaiheeseen, kun painopaikka ja esimerkiksi tarkka budjetti on tiedossa.

Ruokaosiossa käytetään silkkipintaista tai hieman kiiltävää paperia. Silkkipintainen paperi vaikuttaa tyylikkäältä ja saa sekä kuvat että tekstin toistumaan hyvin (Loiri & Juholin 1998, 181). Tällainen paperi tuntuu hyvin miellyttävältä käteen, mikä sopii osion tunnelmaan.

Vaikka ruokahävikin esittämisen konventioista en muuten ekologisuuden symboleja hyödynnä, ympäristöystävällisyys on mielestäni tärkeä ottaa huomioon kirjamuotoilussa. Kuten mainitsemassani *Zero waste – jäähvyäiset jätteille*-kirjassa (Sillanauke 2018) oli käytetty kierrätyspaperia, myös *Roska/ruoka*-kirjassa kierrätyspaperin tai muuten ympäristöystävällisen paperin valinta tukisi kirjan sanomaa.

Haastatellessani painoalan asiantuntija Juhani Salorantaa (2019) hän pohti, että kierrätyspaperi ei välttämättä kuitenkaan ole ympäristön kannalta paras valinta. Kierrätyspapereita valmistetaan lähinnä Keski-Euroopassa, joten kuljetuksessa Suomeen syntyy päästöjä. Toki kaikessa paperin valmistamisessa syntyy päästöjä, mutta toisaalta Suomessa on paljon metsää lähellä. Paperin ympäristöystävällisyyden määrittely ei siis ole aivan yksinkertaista.

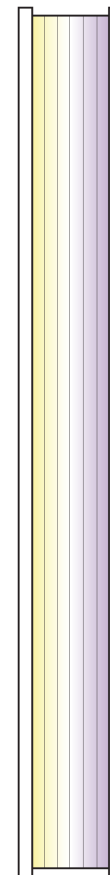
Saloranta mainitsi, että eräässä kirjaprojektissa oli suunniteltu käytettävän sitomon ylijäämäksi jääneitä papereita. Innostuin heti ajatuksesta, sillä mikä sopisikaan paremmin ruokahävikikirjan paperiksi kuin hävikkipaperi! Sitten kun kirja lopulta painatetaan, voisin kysyä painotalolta, onko heille kenties jäänyt ylijäämäpapereita. Tällaisessa vaihtoehdossa pitäisi mahdollisesti hyväksyä se, että kirjoissa käytettäisiin erilaatuisiakin papereita, jos yhtään yksittäistä paperilaatua ei ole tarpeeksi koko painokseen. (Saloranta 2019.)

4.9 KIRJAN ULKOASU

Kirjan koon mietinnässä lähdin kirjan käyttötarkoituksesta. Valokuvakirjat voivat olla monen kokoisia, mutta monet ovat melko suuria, jotta valokuvat pääsevät oikeuksiinsa. Keittokirjoissakin on vaihtelua, mutta niistäkin monet ovat suurehkoja. Kuvien piti saada tilaa, mutta toisaalta kirjaan tulee melko paljon tekstiä, jota voi olla raskas lukea, jos kirja on niin suuri, että sitä on hankala käsitellä. Päädyin lähes standardikokoiseen kirjaan, jota kuitenkin olisi helppo selailta ja pitää kädessä. Kirjasta tulee 190 mm x 280 mm.

Kirjasta tulee kovakantinen, sillä se lisää kirjan arvokkuutta ja kestävyyttä. Kirjan sitomisessa kiinnitetään huomiota siihen, että kirja avautuu mahdollisimman hyvin, jotta aukeamankaan kokoisista kuvista ei jäisi taitokseen piiloon osia.

Roska/ruoka-kirjan kannella kuvataan kahta näkökulmaa, ja koska se on kahdesta suunnasta luettava, siihen tulee kaksi etukantta eikä varsinaista takakantta. Suunnittelin kansista melko yksinkertaiset, sillä halusin niiden olevan asettelultaan samanlaiset keskenään kansikuvaa lukuun ottamatta. Tämä korostaa kansien ja näkökulmien samanarvoisuutta. Kokeilin erilaisia värejä kansiin ikään kuin kuvien kehyksiksi. Päädyin kuitenkin lopulta valkoiseen, sillä se sopi molempiin kansikuviin. Valkoinen myös korostaa erästä yksityiskohtaa, joka kuvaa kirjan kahta näkökulmaa: kirjaan painetaan syrjäväri, joka on molemmilta sivuilta eri värinen. Värit liukuvat tummemmasta vaaleaan keskiosaa kohti. Syrjäväri lisää kirjan näyttävyyttä hienovaraisella tavalla. Sillä kuvataan visuaalisesti kirjan molempien puolien eri näkökulmia, jotka kirjan keskikohdassa vaalenevat näkökulmien yhdistelmäksi.

5

Taittoesimerkit

KANNET

ROSKA

K

O

u

i

u

r

u

O

k

a

i

a

Kouluruokalassa.
ruokaa heitetään
pois noin kymmenen
kiloa päivässä.

12

27 2019

Ruokahävikki tarkoittaa ruoan tai raaka-aineen pois heittämistä, jonka olisi voinut käyttää ennen sen pilaantumista. Se on ekologisesti ja taloudellisesti kestäväntöntä. Raaka-aineiden tuotannosta ja prosessoinnista tulleet päästöt ovat syntyneet turhaan. Maailmanlaajuisesti ruokaa menee hukkaan tuotanto- ja kulutusketjun eri vaiheissa vuosittain yhteensä noin kolmasosa, eli 1 300 miljoonaa tonnia. On arvioitu, että tällä määrällä ruokaa voitaisiin ruokkia jopa kaksi miljardia ihmistä. Suomessa kaikesta syömäkelpoisesta ruoasta haaskataan koko elintarvikeketjussa noin 10–15 prosenttia. Kotitalouksissa ruokaa menee hukkaan noin puolet enemmän kuin kauppoissa. Suomessa kotitaloudet heittävät ruokaa roskiin noin 120–160 miljoonaa kiloa, eli noin 20–25 kiloa henkilöä kohden. Ruokahävikkiä pyritään vähentämään hyödyntämällä vanhentuvia elintarvikkeita esimerkiksi hyväntekeväisyudessa.

Ruoka tarkoittaa aineita, joita ihminen syö ja käyttää ravinnoksi: ruokavarat, elintarvikkeet; ruoka, ravinto. Muiden eläinten syömistä ravinnosta käytetään usein nimitystä eläinten ravinto, eläinten ruoka, rehu tai eläinlajin mukaan nimetty ruoka, esimerkiksi koiranruoka mutta myös koiranmuona. Ruokaa voidaan tuottaa viljelemällä, keräilemällä, metsästämällä tai kasvattamalla eläimiä ja hyödyntämällä niiden lihaa, maitoa, munia, hunajaa ja muita tuotteita. Yleensä eläimistä, joita ihminen kasvattaa elintarvikkeita saadakseen käytetään nimitystä karja. Ruoan tuotanto on maailman suurin teollisuudenala. Nykypäivänä raaka-aineita pystytäänkin hyödyntämään hyvinkin tarkkaan. Toisaalta resurssienkäytön tehokkuus tai edes ravitseminen ei aina ole ruoantuotannon tavoitteena.

On laskettu, että maailmassa tuotettu ruoka riittäisi tyydyttämään koko maailman ravinnontarpeen, jos se jakautuisi tasaisesti väestön kesken.

Ruoka – kuten muukaan varallisuus – ei kuitenkaan jakaudu maailmassa tasaisesti, ja siksi joissakin osissa maailmaa on ruoan yli tuotantoa, kun taas toisissa osissa ravinnosta on puutetta. Ruoanlaitto on ruoan valmistamista raaka-aineista lähtien. Ruoanlaittomenetelmille yhteistä on pyrkimys parantaa käytettävien raaka-aineiden makua, helpottaa ruoan sulamista elimistössä sekä parantaa ruoan säilyvyyttä. Ruoanlaitossa yleensä käytetään apuna kuumuutta. Kuumeneminen keittämällä, paistamalla tai höyryttämällä vaikuttaa ruokaan kemiallisesti muuttaen sen makua, rakennetta, ulkonäköä sekä ravitsemuksellisia ominaisuuksia.

20.7.2019

Kasviksissa ja hedelmissä on paljon liukoista ja liukenematonta kuitua, joka edistää suolen toimintaa nopeuttamalla läpikulua ja toimimalla probioottisten suolistomikrobien energianlähteenä. Kuidut myös sitovat itseensä kolesterolia ja siten vähentävät ravinnon kolesterolin imeytymistä. Kasvien energiatiheys on pieni, ne ovat vähäsuolaisia ja sisältävät monia fytokeemikaaleja. Kasvikset kuuluvat jokaiseen ateriaan. Ei ole raja-arvoa, kuinka paljon vihanneksia ja hedelmiä tulisi syödä, vaan ennemminkin pätee seuraava: mitä enemmän, sitä parempi. Myös vähäinen lisäys tuo terveysvaikutuksia. Kasviksilla tarkoitetaan syötäviä vihanneksia (mukaan luettuna peruna), sieniä, marjoja, hedelmiä sekä epähedelmiä.

Ilmaston lämpeneminen johtuu ennen kaikkea ilmakehän hiilidioksidin-, metaanin- ja typpioksidipitoisuuksien sekä troposfäärin otsonipitoisuuksien noususta. Pienhiukkasten eli aerosolien vaikutusta pilvisyyteen on vaikea arvioida tarkasti, mutta nykytiedon valossa pienhiukkasilla olisi voimakas ilmastoaiheuttava nettovaikutus, joka on huomioitu ilmastomalleissa ja -ennusteissa. Pienhiukkastenkin suhteellinen ilmakehää viilentävä vaikutus vähenee kuitenkin jatkuvasti. Tämä johtuu siitä, että kasvihuonekaasujen pitoisuus ilmakehässä kasvaa voimakkaasti ja näillä kaasulla on huomattavasti pidempi elinkaari kuin pienhiukkasilla. Kasvavia hiilidioksidipäästöjä tuottava fossiilisten polttoaineiden jatkuvasti lisääntyvä käyttö on suurin yksittäinen syy antropogeeniseen eli ihmisten toimista johtuvaan ilmastomuutokseen. Myös maankäytön muutokset kuten metsien hävitys ja soiden kuivatus pelloksi sekä maatalousvoimistavat ilmastomuutosta. Nautakarjan pito ja riisinviljely aiheuttavat ilmastoa lämmittäviä metaanipäästöjä. Ilmakehän metaanipitoisuus onkin noussut lähes kolminkertaiseksi esiteolliseen aikaan verrattuna.

Kasvillisuus menestyy pääsääntöisesti hiilidioksidipitoisessa ilmassa, koska kasvit tarvitsevat hiilidioksidia yhteyttämiseen. Uusimmat tutkimukset asettavat kuitenkin kyseenalaiseksi kasvillisuuden rehevöitymisen nettovaikutuksen. Tämä johtuu siitä, että ilmaston lämmetessä maaperään varastoitunut hiili alkaa hajota lisäten ilmakehän hiilidioksidipitoisuutta entisestään. Lisäksi on merkkejä lämpenevien pohjoisten soiden (Siperia, Alaska ja omalta pieneltä osaltaan myös Suomen Lappi) lisääntyvästä hiilidioksidin- ja metaanintuotannosta, josta saattaa muodostua tulevaisuudessa hyvinkin oleellinen ilmakehän hiilidioksidipitoisuuden kohottaja.

11

A
u
h
i
h
k
h
o

**Auninkotarhoilla
kasvatetaan
vihanneksia,
salaatteja
ja yrttejä.**

t
a
h
a
t

12

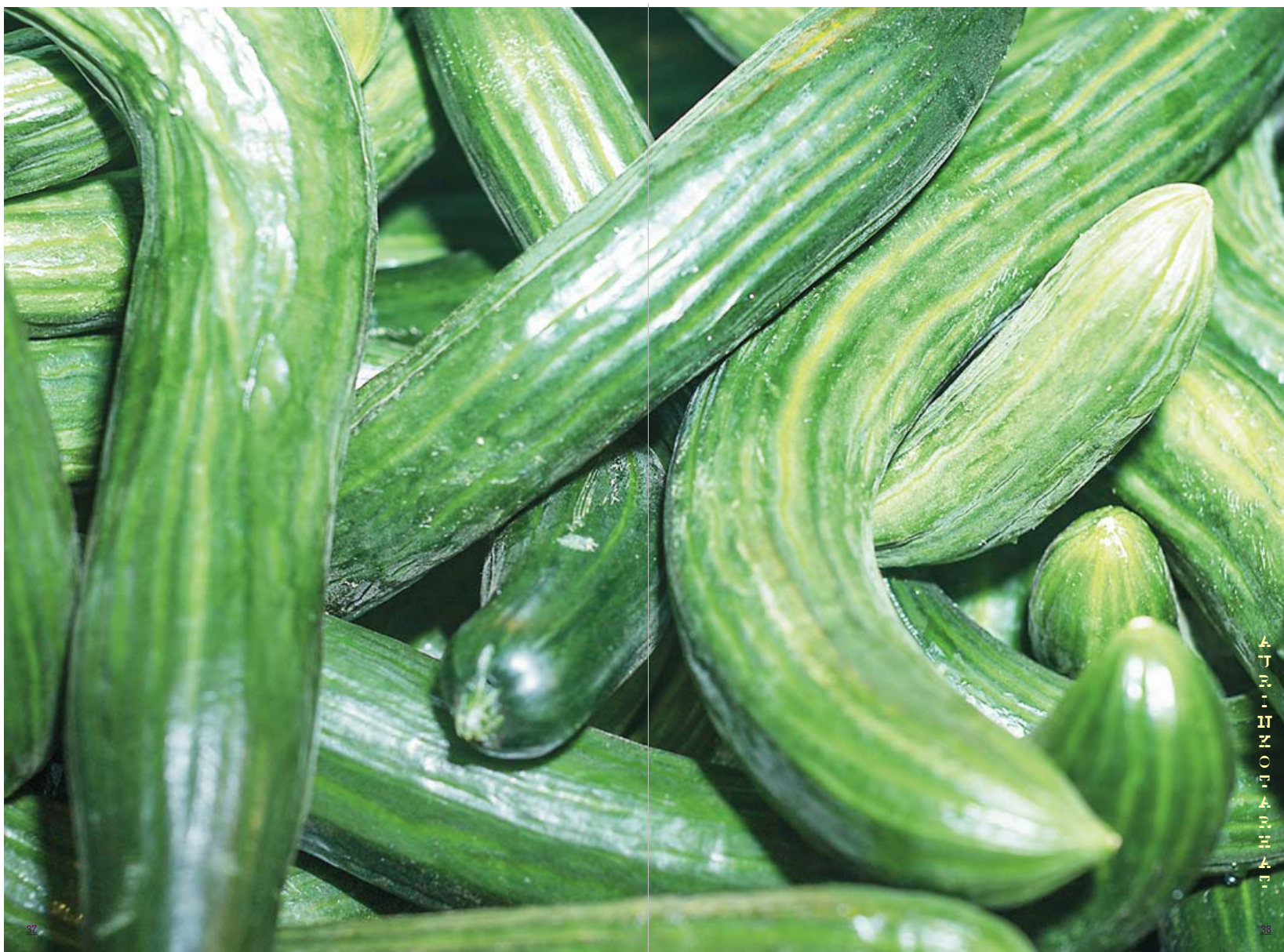

13.4.2019

Maanviljelyn vaiheet ajoittuvat kasvukauteen: kylvö, kasvu ja sadonkorjuu. Kylvövaiheessa maa muokataan ensin kylvölle sopivaksi. Tämä tapahtuu kyntämällä ja äestämällä maaperää. Kyntö kääntää maan halutulta syvyydeltä. Näin maan ravinteet sekoittuvat, edellisen sadon kasvinjätteet hautautuvat maahan sekä saadaan rikkakasvit kuolemaan. Siemen kylvetään käsin tai koneella. Siemen kylvetään useimmiten maan sisään tyyppillisesti muutaman sentin syvyyteen. Suotuisissa olosuhteissa, tarpeeksi lämpöä ja tarpeeksi kosteutta, siemen itää. Maan päälle tullutta itänyttä kasvia sanotaan oraaksi, versoksi tai taimeksi. Suomessa on yleisesti käytössä ns. kylvöannoitusmenetelmä, jolloin kylvökoneessa on erillinen säiliö lannoitteille ja lannoite levitetään peltoon samalla kertaa kylvön yhteydessä. Tästä menetelmästä on se etu että lannoitteista saadaan irti parempi hyötysuhde verrattuna pintalevitykseen.

Suorakylvö on menetelmä, jossa maata ei muokata mekaanisesti lainkaan ja rikkakasvien torjunta tehdään kemiallisesti. Suorakylvö sopii erityisen hyvin viljojen, nurmien ja öljykasvien peltoviljelyyn. Kasvukauden aikana maaperää kastellaan ja lannoitetaan tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Kasvukauden aikana rikkakasvit kilpailevat auringonvalosta ja muistakin kasvun edellytyksistä tukahduttaen varsinaisen viljelykasvin kasvuolosuhteet. Kasvu estävät ja satoa vähentävät myös tuholaiseläimet sekä kasvitaudit. Rikkakasvien vaikutusta vähennetään kitkemisellä, haraamisella, liekityksellä tai kemiallisilla kasvinsuojeluaineilla. Kasvinsuojeluaineita eli torjunta-aineita on sekä synteettisesti valmistettuja että biologisesti valmistettuja.

Tuhoeläimiä torjutaan karkottamalla, levittämällä peltoon tuhoeläimien torjuntaeliöitä esimerkiksi petoja tai loispistiäisiä sekä käyttämällä kemiallisia tuhoeläinten torjunta-aineita. Viljelykierrolla tarkoitetaan menetelmää, jossa samaa kasvia ei viljellä samalla peltolohkolla useampana vuotena peräkkäin. Poikkeuksena monivuotinen nurmi, jota viljellään 3-5 vuotta samalla lohkolla. Monokulttuurissa yhdellä lohkolla kasvaa vain yhtä viljelykasvia, ja jos viljelykasvi on sama useampana vuotena peräkkäin, monet tuhoeläimet, kasvitaudit ja rikkakasvit runsastuvat pienentäen viljelykasvin satoa. Kun viljelykasvi on tullut kypsäksi eli tuleentunut, on sadonkorjuun aika. Sadenkorjuussa syntynyt kasvin haluttu osa (useimmiten hedelmä) korjataan talteen sopivalla menetelmällä. Juureskasvit kaivetaan maasta ylös, kasvi voidaan leikata ja hedelmä tai siemen erotella, yms. Esim. viljan sadonkorjuussa uudet siemenet ovat tavoiteltu viljelyn tulos.

Vihannekset

Hyödynnä nahistuneet vihannekset sosekeitoissa tai lisää ne smoothien joukkoon. Vihannesten kuoret voit hyödyntää vaikka kotitekoisessa kasvisliemessä.

17

Porkkana muffins

18

V I H A N N E K S E T

- 1 dl raastettua porkkanaa**
- 1,5 dl fariinisokeria**
- 2,5 dl mantelimaitoa**
- 1 dl rypsiöljyä**
- 3,5 dl vehnä jauhoja**
- 2 rkl perunajauhoja**
- 1,5 tl leivinjauhetta**
- 1 tl vaniljasokeria**
- 1 tl kanelia**
- 1/4 tl neilikkaa**

Laita uuni kuumenemaan 175 asteeseen.

Kuori ja raasta porkkanat.

Sekoita kulhossa fariinisokeri, mantelimaito ja öljy.

Yhdistä toisessa kulhossa kuivat aineet, ja lisää sitten kosteiden aineiden joukkoon.

Lisää lopuksi sekaan porkkanaraaste.

Lusikoi seos vuokiin ja paista uunin keskitasolla noin 20 minuuttia tai kunnes kokeilutikkuun ei enää tartu taikinaa.

25

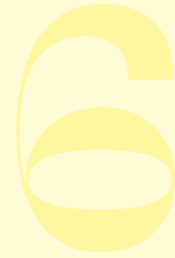
Papu- mu- hen- nos

1 sipuli
valkosipulia
chilijauhetta
paprikajauhetta
1 tlk tomaattimurskaa
2 tkl papuja
suolaa

Pilko sipuli ja kuullota öljyssä.
Lisää valkosipulinkynnet ja mausteet ja kääntele tovi.
Lisää tomaattimurska, loraus vettä, pavut sekä suola.
Anna hautua miedolla lämmöllä vähintään puoli tuntia.
Keitä lisukkeeksi esimerkiksi riisiä tai nauti leivän kanssa.

26

V I H A N N E K S E T

Yhteenveto

Opinnäytetyöni tarkoitus oli luoda *Roska/ruoka*-kirjalle kirjajamuotoilun konsepti. Koska kirjan konseptin ydin on esitellä kaksi näkökulmaa ruokahävikistä, tutkimusosuudessa tutkin tapoja, joilla kaksi näkökulmaa voi yhdistyä kirjajamuotoilussa. Benchmarkkasin esimerkkikirjoja, joissa oli eri tavoin yhdistetty kaksi näkökulmaa. Analysoin, mitkä kirjan näkökulmat olivat ja miten ne näkyivät kirjan muotoilussa.

Analysoimistani kirjoista *Staden-* ja *Makuja suomeksi ja japaniksi* -kirjoissa näkökulmat oli esitetty yhdessä usein vierekkäisille sivuille taitettuna. Näkökulmat on rinnastettu keskenään, ja niitä saattoi näin vertailla keskenään ja nähdä niin erot kuin yhtäläisyydetkin. Näkökulmat käyvät kirjassa vuoropuhelua keskenään.

Pojat- ja *Jane & Serge* -teoksissa näkökulmat ovat fyysisesti erillään toisistaan. *Pojat*-kirjassa ne ovat kirjassa erillisissä osioissa, ja *Jane & Serge* -teoksessa ne ovat erillisinä kirjassa ja siihen lisäosina kuuluvissa vihoissa. Kun näkökulmat on esitetty erillisinä, ne eroavat myös viesteiltään toisistaan. *Pojat*-kirjassa teksti ja valokuvat kuvaavat eri asioita poikien elämästä. *Jane & Serge* -teoksessa kotialbumimainen kirja tuo esiin yhden näkökulman, ja lisäosat avaavat kirjan taustoja ja luovat kirjan selailuun lähes sosiaalisen aspektin.

Kuka ampui Ötzin? -runokirja puolestaan kokeilee erilaisia näkökulmien yhdistämistapoja. Erilaiset runon ja kuvallisuuden yhdistelmät sekä visuaalisen runouden moninaiset muodot tuntuvat pohtivan, mitä eroa näkökulmilla lopulta on. Lukijalla on myös tärkeä rooli teoksessa. Kun näkökulmat yhtyvät toisiinsa, lukijan pitää aktiivisesti opetella lukemaan teosta.

Analyysien pohjalta minun piti ratkaista, millainen yhdistämisen tapa toimisi parhaiten *Roska/ruoka*-kirjassa ja miten näkökulmat tulisivat esiin teoksessa. Pidin *Roska/ruoka*-kirjan osat erillisinä kirjassa, jotta eri kuvatyypit saisivat tilaa ja niitä voisi tarkastella itsenäisinä teoksina. Näkökulmien esittäminen erillisinä osioina tuo myös lukijalle selkeästi esiin kirjan konseptin.

Suunnittelin kirjasta kahdesta suunnasta luettavan. Kirjassa on siis kaksi etukantta, jolloin molemmilla osilla on sama painoarvo. Tällainen muotoilu kuvaa fyysisesti kahta näkökulmaa: kun lukija kääntää kirjan toisin päin, hän muuttaa katsomiskulmaansa ja voi tarkastella aihetta toisesta näkökulmasta.

Tein muutoinkin kirjajamuotoilun konseptisuunnittelun. Suunnittelin kirjan rakenteen ja toin konseptin visuaalisesti esiin kirjan eri elementeissä.

Halusin harjoitella taustatutkimuksen tekoa ja onnistuin siinä mielestäni hyvin. Kirjojen analysointi oli todella mielenkiintoista, kun pääsin siinä vauhtiin ja löysin kiehtovia kirjoja myös lähdemateriaaliksi pohdinnoilleni. Olen tyytyväinen tekemääni taustatyöhön ja siihen, miten hyödynsin sitä suunnittelutyössäni. Konseptilähtöinen suunnittelu on minusta kiinnostava ja palkitseva tapa työskennellä, ja opin siitäkin lisää prosessin aikana.

Opinnäytetyötä aloittaessani listasin tavoitteita itselleni, ja yksi niistä oli oppia suuren projektin hallintaa ja aikataulutusta. Tässä minulla on vielä paljon oppimista, vaikka välillä osasin olla hyvinkin suunnitelmallinen. Painin kuitenkin suuren osan ajasta valtavan itsekritiikin kanssa, ja se lamaannutti

työntekoni pitkiksikin ajoiksi. Suurin oppi, jonka opinnäyte-työprosessista sain, on olla lempeämpi itselleni.

Roska/ruoka-projektia on tarkoitus jatkaa. Seuraavaksi kirjalle haetaan apurahaa ja kustantajaa, tai jos nämä eivät onnistu, kokeillaan joukkorahoitusta. Sain projektin omalta osaltani hyvään alkuun, mutta ajattelen, että taittosuunnitelmassa on vielä paljon työtä, kunhan projekti pääsee kunnolla vauhtiin. Suurin osa kirjamuotoilun konseptista on kuitenkin jo tehty, ja tästä on helppo jatkaa työtä eteenpäin.

Kiitos

Annille ja Katrille yhteistyöstä
Marionille neuvoista
Ilalle vertaistuesta
Evelle piiskaamisesta
Simolle avusta
Jupelle kaikesta

Lähteet

KIRJALLISET LÄHTEET

Birkin, A. 2013. Jane & Serge: A family album. Köln: Taschen.

Carpelan, B., Sammallahti, P., Westerberg, C., Balzamo, E. & Mazzarella, S. 2006. Staden: Dikter och bilder från Helsingfors, Kaupunki: runoja ja kuvia Helsingistä. Helsinki: Opus.

Freeman, M. & Sarkkinen, E. 2012. Miten valokuva toimii: Näe, tulkitse ja opi mestarikuvaajilta. Jyväskylä: Docendo.

Haapala, V. & Pyörälä, M. 2012. Kuka ampui Ötziä? Helsinki: Otava.

Hietaharju, M. 2010. Kuuntele kuvaa: Näkökulmia valokuvan tulkintaan. Jyväskylä: Docendo.

Hochuli, J. & Kinross, R. 1996. Designing books: Practice and theory. London: Hyphen Press.

Itkonen, M. 2012. Typografian käsikirja. 4. tarkistettu ja laajennettu painos. Helsinki: RPS-yhtiöt.

Ketola, J., Kortesoja, K. & Sairanen, M. 2018. Älä syötä ruokahukkaa. Jyväskylä: Docendo.

Loiri, P. & Juholin, E. 1998. Huom!: Visuaalisen viestinnän käsikirja. Helsinki: Inforviestintä.

Mikkonen, K. 2005. Kuva ja sana: Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä. Helsinki: Gaudeamus.

Rautaheimo, K & Huhtanen, A. 2016. Pojat. Kaisa Rautaheimo.

Refslund, M., Wong, T. 2017. Scraps, Wilt & Weeds: Turning Wasted Food into Plenty. New York: Grand Central Life & Style.

Seppänen, J. 2001. Katseen voima: kohti visuaalista lukutaitoa. Tampere: Vastapaino.

Sillanaukee, O., Huhtanen, M. 2018. Zero waste: Jäähvyäiset jätteille. Helsinki: S&S.

Terävä, P., Kamijukkoku, H. & Laakio, J. 2005. Makuja suomeksi ja japaniksi: Finnish-Japanese kitchenary. Helsinki: Multikustannus Oy.

ELEKTRONISET LÄHTEET

Bil'ak, P. 2012. Beauty and ugliness in type design. Typotheque [viitattu 11.4.2019]. Saatavissa: https://www.typotheque.com/articles/beauty_and_ugliness_in_type_design

Fiksuruoka.fi 2019. Tietoa yrityksestä [Viitattu 9.4.2019]. Saatavissa: <https://www.fiksuruoka.fi/page/3/tietoa-yrityksesta>

Hiltunen, J. 2016. Kirjallisuudentutkijan runomuotokokeiluja. Blogi [Viitattu 31.3.2019]. Saatavissa: <https://johiltunen.wordpress.com/2016/07/07/kirjallisuudentutkijan-runomuotokokeiluja/>

Hintsanen, P. 2018. Vihreä. Coloria.net [Viitattu 27.3.2019]. Saatavissa: <https://www.coloria.net/varit/vihrea.htm>

Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2018. Kielitoimiston sanakirja [viitattu 21.8.2018]. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?SearchWord=benchmarking&dic=1&page=results&UI=fi80&Opt=1>

Luonnonvarakeskus 2018. Ruokahävikki ja ruokajärjestelmän kiertotalous [viitattu 9.10.2018]. Saatavissa: <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvarois-ta/ruoka-ja-ravitsemus/ruokahavikki/>

Motiva Oy 2019. Motiva – kestävän kehityksen yhtiö. Motiva Oy [Viitattu 11.3.2019]. Saatavissa: <https://www.motiva.fi/motiva>

Rautaheimo, K. 2019. VS: Haastattelupyynnö Pojateoksesta opinnäytetyöhön liittyen. Sähköpostiviesti. Vastaanottaja Honkanen, S. Lähetetty 2.4.2019.

Rautaheimo, K. 2016. Pojat. Aalto-yliopisto. Opinnäytetyö [Viitattu 2.4.2019]. Saatavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/20472>

Ravintola Loop 2019. Loop [Viitattu 9.4.2019]. Saatavissa: <http://www.ravintolaloop.fi/#loop>

Ravintola Nolla 2019. Konsepti [Viitattu 9.4.2019]. Saatavissa: <https://www.restaurantnolla.com/fin>

Resq club 2019. Tietoa meistä [Viitattu 9.4.2019]. Saatavissa: <https://www.resq-club.com/fi/about-us>

Sillanaukee, O. 2018. Nollahukka tekee kiertotaloudesta arkea. Sitra [viitattu 22.10.2018]. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/blogit/nollahukka-tekee-kiertotaloudesta-arkea/>

Vauhkonen, K. 2018. Yllin kyllin: ruokahävikin lähteillä. Opinnäytetyö [Viitattu 11.4.2019]. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/150728/Vauhkonen_Katri.pdf?sequence=2&isAllowed=y

SUULLISET LÄHTEET

Saloranta, J. 2019. Painotalo Aldus. Haastattelu
15.3.2019

KUVALÄHTEET

Kannen kuva: **Vauhkonen, K. 2018**

001 **Vauhkonen, K. 2018**

002 **Vauhkonen, K. 2018**

003 **Vauhkonen, K. 2018**

004 **Laivoranta, A. 2018**

005 **Laivoranta, A. 2018**

006 **Laivoranta, A. 2018**

007 **Ketola, J., Korteso, K. & Sairanen, M. 2018.**
Älä syötä ruokahukkaa. Kirjan kansi [viitattu 17.4.2019].
Saatavissa: <https://www.docendo.fi/ala-syota-ruokahukkaa-nain-kaytat-tahteet-saastat-rahaa-ja-pelastat-maapallon-juha-ketola-katleena-korteso-mikko-sairanen.html>

008 **Motiva Oy 2019.** Saa syödä! Kuvakaappaus
[viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <http://www.saasyoda.fi/>

009 **Compass Group Holdings PLC 2019.** Stop
food waste day. Logo [viitattu 17.4.2019]. Saatavissa:
<https://www.stopfoodwasteday.com/en/index.html>

010 **WRAP 2018.** Love food hate waste. Logo
[viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://www.lovefood-hatewaste.com/>

011 **Gentl and Hyers 2017.** Scraps Wilt Weeds
[viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://sarahlaird.com/artists/gentlandhyers/scrapswiltweeds/133937>

012 **Sillanaukee, O., Huhtanen, M. 2018.**
Zero waste: Jäähvyäiset jätteille. Kirjan kansi
[viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://kustantamo.sets.fi/kirja/zero-waste/>

013 **From Waste to Taste ry. 2019.** From Waste
to Taste. Logo [viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://waste2taste.com>

014 **Hävikistä herkuksi. 2019.** Hävikistä herkuksi.
Logo [viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://www.facebook.com/havikistaherkuksi/photos/a.178214465633715/178214468967048/?type=1&theater>

015 **Kuluttaja 2019**. Hävikkiiviikko. Logo
[viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://havikkiviikko.fi/kampanjamateriaalit/>

016 **Carpelan, B., Sammallahti, P., Westerberg, C., Balzamo, E. & Mazzarella, S. 2006**. Staden: Dikter och bilder från Helsingfors. Kirjan kansi
[viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://www.abebooks.co.uk/signed-first-edition/Staden-Kaupunki-Ville-City-SIGNED-Pentti/14128382729/bd>

017 **Terävä, P., Kamijukkoku, H. & Laakio, J. 2005**. Makuja suomeksi ja japaniksi. Kirjan kansi
[viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://lastu.finna.fi/Record/lastu.332471>

018 **Rautaheimo, K & Huhtanen, A. 2016**. Pojat. Kirjan kansi [viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://www.suomalainen.com/products/pojat>

019 **Birkin, A. 2013**. Jane & Serge: A family album. Kirjan kansi [viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: https://www.taschen.com/pages/fr/catalogue/music/all/05779/facts.jane_serge_un_album_de_famille.htm#images_gallery-2

020 **Haapala, V. & Pyörälä, M. 2012**. Kuka ampui Ötzin? Kirjan kansi [viitattu 17.4.2019]. Saatavissa: <https://lastu.finna.fi/Record/lastu.294008>

021 **Carpelan, B., Sammallahti, P., Westerberg, C., Balzamo, E. & Mazzarella, S. 2006**. Staden: Dikter och bilder från Helsingfors. Kuva: Honkanen, S.

022 **Terävä, P., Kamijukkoku, H. & Laakio, J. 2005**. Makuja suomeksi ja japaniksi. Kuva: Honkanen, S.

023 **Terävä, P., Kamijukkoku, H. & Laakio, J. 2005**. Makuja suomeksi ja japaniksi. Kuva: Honkanen, S.

024 **Rautaheimo, K & Huhtanen, A. 2016**. Pojat. Kuva: Honkanen, S.

025 **Rautaheimo, K & Huhtanen, A. 2016**. Pojat. Kuva: Honkanen, S.

026 **Birkin, A. 2013**. Jane & Serge: A family album. Kuva: Honkanen, S.

027 **Birkin, A. 2013**. Jane & Serge: A family album. Kuva: Honkanen, S.

028 **Haapala, V. & Pyörälä, M. 2012**. Kuka ampui Ötzin? Kuva: Honkanen, S.

029 **Haapala, V. & Pyörälä, M. 2012**. Kuka ampui Ötzin? Kuva: Honkanen, S.

030 **Laivoranta, A. 2018**.